

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՎ ՍԵՌԱԿԱՆ
ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐՈՂՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ԾՐԱԳՐԵՐ՝
ՍՏԱՄԲՈՒԼԻ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 16-ՐԴ
ՀՈԴՎԱԾԸ

Կանանց նկատմամբ բռնության և
ընտանեկան բռնության
կանխարգելման և դրա դեմ
պայքարի մասին Եվրոպայի Խորհրդի
կոնվենցիայի վերաբերյալ
փաստաթղթերի հավաքածու

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՎ ՍԵՌԱԿԱՆ ԲՌՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԿԱՏԱՐՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ
ԾՐԱԳՐԵՐ՝
ՍՏԱՄԲՈՒԼԻ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 16-ՐԴ
ՀՈԴՎԱԾԸ

Կանանց նկատմամբ բռնության և
ընտանեկան բռնության կանխարգելման
և դրա դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի
Խորհրդի կոնվենցիայի վերաբերյալ
փաստաթղթերի հավաքածու

Պատրաստել են՝
Մարիան Հեսթերը,
Գենդերային բռնության և միջազգային
քաղաքականության ամբիոն,
Պետական քաղաքականության դպրոց, Բրիստոլի
համալսարան (Միացյալ Թագավորություն)
և
Սարա-Ջեյն Լիլեյը,
Գիտաշխատող, Բրիստոլի համալսարան
(Միացյալ Թագավորություն)

Եվրոպայի խորհուրդ

Ֆրանսիական հրատարակություն՝
*Programs destinés aux auteurs de violence
domestique et sexuelle : Article 16 de la
Convention d'Istanbul*

*Սույն աշխատության մեջ
արտահայտված կարծիքները
հեղինակներին են և պարտադիր չէ, որ
արտացոլեն Եվրոպայի խորհրդի
պաշտոնական քաղաքականությունը:*

Սույն փաստաթղթի կամ դրա որևէ
հատվածի վերարտադրության կամ
թարգմանության հետ կապված բոլոր
հարցերով դիմել
Հաղորդակցությունների գծով
տնօրինությանը
(F-67075 Strasbourg Cedex or
publishing@coe.int): Սույն
փաստաթղթին առնչվող բոլոր մուս
հարցերով դիմել
Ժողովրդավարության գլխավոր
տնօրինության Հավասարության
հարցերով բաժին:

Սույն փաստաթղթում բերված բոլոր
ինտերնետային հասցեներ վերջին
անգամ մուտք է գործվել 2014թ.
ապրիլի 4-ին:

Կազմը և էջադրումը՝ SPDP, Եվրոպայի
խորհուրդ

© Council of Europe, 2014թ. սեպտեմբեր
Տպագրված է Եվրոպայի խորհրդում

Բովանդակություն

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	5
16-ԲԴ ՀՈՂՎԱԾԻ ՇՐՋԱՆԱԿԸ.....	7
ԵՎՐՈՊԱՅՈՒՄ ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ	10
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ԾՐԱԳՐԵՐ	12
Ինչն է արդյունավետ աշխատում	14
Կամավոր և պարտադիր մասնակցություն.....	15
Բռնություն կատարողները և երեխաները.....	17
Հաջողության սահմանումը.....	18
Գործելակերպի նվազագույն չափանիշները	20
Ընտանեկան բռնություն կատարողների հետ աշխատանքի ատանցքային սկզբունքները.....	21
Ընտանեկան բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի պլանի նմուշ	24
ՍԵՌԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՈՒՂՂՄԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐ.....	26
Ինչն է արդյունավետ աշխատում	26
Նվազագույն չափանիշներ.....	28
Սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ուղղման ծրագրերի հիմնական սկզբունքները.....	28
Սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց հետ աշխատանքի ծրագրի նմուշ	29
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՁԱՆՑ և ՍԵՌԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՈՒՂՂՄԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ԼԱՎ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ	30

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ.....	40
ԲՈՆՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ՍՏՈՒԳԱՑԱՆԿ	41
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԸ	45
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.....	48

Ներածություն

Բ

նություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերը կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման և դրանց դեմ պայքարի ինտեգրված և համապարփակ մոտեցման կարևոր տարրերից են, որոնք իրենց հերթին պետք է լինեն համապարփակ ազգային քաղաքականության կամ ռազմավարության մաս¹: Ընտանեկան բռնություն և սեռական ոտնձգություն կատարող տղամարդկանց հետ աշխատանքը կարող է նպաստել մշակութային և քաղաքական փոփոխությունների ավելի ընդգրկուն գործընթացի՝ հանգեցնելով գենդերային կարծրատիպերի, գենդերային հիմքով բռնության և խտրականության, ինչպես նաև անձնական և կառուցվածքային բռնության և խտրականության այլ ձևերի վերացմանը²: Բռնություն կատարողներին իրենց բռնարարքի պատասխանատվությունն ընդունելուն առաջնորդող բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերն էական նշանակություն ունեն հաղթահարելու կանանց նկատմամբ բռնությունը հանդուրժող, արդարացնող և բացահայտ ներողամիտ համոզմունքների համակարգերը: Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան (այսուհետև՝ Ստամբուլի կոնվենցիա) այդպիսի ծրագրեր է ներդնում կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման ավելի ընդգրկուն ռազմավարության մեջ և կողմ պետություններից պահանջում ներդրումներ կատարել ընտանեկան բռնություն կատարողների և սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ծրագրերում (16-րդ հոդված):

Սույն աշխատության նպատակն է քաղաքականություն մշակողներին և գործիչներին գործնական առաջարկություններ տրամադրել պահանջվող միջամտության ծրագրերի մշակման վերաբերյալ՝ հիմնվելով առկա գործելակերպերի գնահատման արդյունքներին, ինչպես նաև «հեռանկարային»

¹ Սույն փաստաթղթի նպատակներից ելնելով՝ «բռնություն կատարող» եզրը կիրառվում է՝ նկարագրելու տղամարդկանց, ովքեր միտումնավոր դրսևորում են բռնի և բիրտ վարքագիծ՝ իրենց ներկա կամ նախկին գուզընկերոջը վերահսկելու նպատակով, անկախ նրանից, թե արդյոք նրանց նկատմամբ մեղադրանք հարուցվել է, թե ոչ, հետապնդում իրականացվել է, թե ոչ, նրանք դատապարտվել են, թե ոչ:

² Եվրոպայում ընտանեկան բռնություն կատարողների հետ աշխատանք – Daphne II ծրագիր 2006-2008թթ., առցանց մատչելի է՝ www.work-with-perpetrators.eu

համարվող գործելակերպերին: Այն բացատրում է, թե ինչպես բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերում ներդրումը կարող է օգնել ընտանեկան և սեռական բռնության կանխարգելմանը՝ խզելով հանցագործության տանող ուղիները, և ամփոփում է ծրագրերի երկու տեսակներին էլ բնորոշ տարրերի ստուգազանկով:

16-րդ հոդվածի շրջանակը

Եկավարվելով կանանց նկատմամբ ֆիզիկական, հոգեբանական կամ սեռական բռնություն գործադրող առանձին տղամարդկանց հակազդելու մեխանիզմ մշակելու ձգտումով՝ Ստամբուլի Կոնվենցիայի 16-րդ հոդվածը կողմ պետություններից պահանջում է հիմնել կամ աջակցել երկու առանձին տեսակի ծրագրերի՝ ծրագրեր, որոնք ուղղված են ընտանեկան բռնություն կատարողներին (16-րդ հոդված, 1-ին պարբերություն) և ծրագրեր, որոնք նախատեսված են սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց (16-րդ հոդված, 2-րդ պարբերություն): Ավելի կոնկրետ՝ 16-րդ հոդվածում նշվում է, որ այս ծրագրերը պետք է երաշխավորեն զոհերի անվտանգությունը և նրանց աջակցության տրամադրումը, և որ համագործակցության նպատակով անհրաժեշտ է դիմել մասնագիտական աջակցություն տրամադրող այնպիսի ծառայությունների, ինչպիսիք են կանանց ապաստանները կամ բնաբարության ենթարկվածների ճգնաժամային կենտրոնները:

Հոդված 16 – Կանխարգելիչ միջամտության և ուղղման ծրագրեր

- (1) Մասնակից պետությունները պետք է ձեռնարկեն օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ աջակցության այնպիսի ծրագրեր հիմնելու, կամ առկա այնպիսի ծրագրերին աջակցելու նպատակով, որոնք ուղղված կլինեն ընտանեկան բռնություն կատարողների կողմից միջանձնային հարաբերություններում բռնությունից զերծ վարքագիծ որդեգրելը սովորեցնելուն՝ հետագա բռնությունը կանխելու և բռնի վարվելակերպը փոխելու նպատակով:
- (2) Մասնակից պետությունները պետք է ձեռնարկեն օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ ուղղման այնպիսի ծրագրեր հիմնելու, կամ առկա այնպիսի ծրագրերին աջակցելու նպատակով, որոնք ուղղված կլինեն մասնավորապես սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց կողմից նոր հանցագործությունների կատարումը կանխելուն:
- (3) Սույն հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերում նշված միջոցները ձեռնակելիս, մասնակից պետությունները պետք է ապահովեն, որպեսզի զոհերի անվտանգությունը, նրանց աջակցություն տրամադրելը և նրանց մարդու իրավունքները լինեն հիմնական

մտահոգության առարկա և որպեսզի, անհրաժեշտության դեպքում, այս ծրագրերը մշակվեն և իրականացվեն զոհերին մասնագիտացված աջակցություն տրամադրող ծառայությունների հետ սերտ համագործակցելով:

Կոնվենցիայի բացատրական գեկույցում այնուհետև ասվում է, որ ընտանեկան բռնությանը միջամտող ծրագրերը պետք է հիմնված լինեն լավագույն գործելակերպերի և բռնություն կատարողների հետ աշխատանքի առավել արդյունավետ ուղիների վրա, որոնք կբացահայտվեն հետազոտությունների միջոցով: Ծրագրերը պետք է բռնություն կատարողներին խրախուսեն պատասխանատվություն ստանձնել իրենց գործողությունների համար և վերլուծել կանանց նկատմամբ իրենց վերաբերմունքը և համոզմունքները: Միջամտության այս տեսակը պահանջում է հմուտ և վերապատրաստված ծրագրավարներ: Բացի հոգեբանության և ընտանեկան բռնության ոլորտներում վերապատրաստում անցնելուց, նրանք պետք է ունենան մշակութային և լեզվական հմտություններ, ինչը նրանց հնարավորություն կընձեռի աշխատել այդօրինակ ծրագրերին մասնակցող տղամարդկանց լայն բազմազանության հետ:

Բացի այդ, կարևոր է, որ այս ծրագրերը չհիմնվեն առանձին, այլ նպատակահարմարության դեպքում սերտ համագործակցեն կանանց աջակցության ծառայությունների, իրավապահ գործակալությունների, դատական մարմինների, պրոբացիոն ծառայությունների և երեխաների պաշտպանության կամ երեխաների սոցիալական ապահովության հարցերով զբաղվող գրասենյակների հետ: Այս ծրագրերին մասնակցությունը կարող է լինել դատարանի կողմից պարտադրված կամ կամավոր հիմունքներով: Երկու դեպքում էլ այն կարող է ազդել բռնության զոհի՝ բռնարարի հետ մնալու կամ նրանից հեռանալու որոշման վրա, կամ զոհին հաղորդել անվտանգության կեղծ զգացում: Այնպես որ առաջնահերթ պետք է նկատի առնվեն զոհերի կարիքները և անվտանգությունը, ինչպես նաև նրանց մարդու իրավունքները:

Ինչ վերաբերում է սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ծրագրերին, ապա 16-րդ հոդվածում ներառված է պարտավորություն՝ հիմնել սեռական հարձակումներ և բռնաբարություն իրականացրած անձանց ուղղման ծրագրեր կամ աջակցել առկա այդպիսի ծրագրերին: Այս ծրագրերը հատուկ նախատեսված են սեռական հանցագործություն կատարած դատապարտված անձանց ուղղվելու համար թե՛ բանտում և թե՛ բանտից դուրս՝ նոր հանցագործությունների կատարումը

նվազագույնի հասցնելու նպատակով: Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններում գոյություն ունեն մի շարք տարբեր մոդելներ և մոտեցումներ: Թեև Ստամբուլի կոնվենցիան կողմ պետություններին այդպիսի ծրագրերի իրագործման առումով ճկունություն է ապահովում, դրանց վերջնականապես պետք է լինի կանխարգելել նոր հանցագործությունները և բռնություն կատարողներին հաջողությամբ վերաինտեգրել համայնքում:

Եվրոպայում բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի ընդհանուր նկարագիրը

Ներկայում Եվրոպայում իրականացվում են բռնություն կատարողների ուղղման տարբեր ծրագրեր: Դրանց թվում են՝

- բանտում իրականացվող ուղղման ծրագրեր (սեռական բռնություն կատարած տղամարդկանց և ընտանեկան բռնություն կատարողների համար),
- վարքագծի փոփոխության պրոբացիոն ծրագրեր՝ դատապարտված բռնություն կատարողների համար (հիմնականում ընտանեկան բռնություն կատարած անձանց համար և իրականացվում են կամավորական ընկերակցությունների կողմից)³,
- վարքագծի և վերաբերմունքի փոփոխության համայնքահեն ծրագրեր, որոնք իրականացվում են ոչ կառավարական կազմակերպությունների (ՈԿԿ) և այլ հաստատությունների կողմից, որոնք կապեր ունեն քրեական արդարադատության համակարգի հետ (հիմնականում ընտանեկան բռնություն կատարողների համար, օրինակ՝ երբ քրեական արդարադատության տվյալ համակարգի կողմից ուղղորդումը կարող է այնուհետև դառնալ քրեական մեղադրանքները հանելու նախապայման),
- վարքագծի և վերաբերմունքի փոփոխության համայնքահեն ծրագրեր, որոնք իրականացվում են ՈԿԿ-ների և այլ գործակալությունների կողմից, որոնք կապ չունեն քրեական արդարադատության համակարգի հետ (հիմնականում ընտանեկան բռնություն կատարողների համար):

³ Որոշ անդամ պետություններում դրանք նաև բաց են այն տղամարդկանց համար, ովքեր չեն ենթարկվել քրեական հետապնդման կամ չեն դատապարտվել, ինչը, ենթադրվում է, կարող է կարևոր կանխարգելիչ ռազմավարություն լինել, քանի որ կանանց նկատմամբ ընտանեկան բռնություն կատարած տղամարդկանց մեծ մասը երբեք քրեորեն չի հետապնդվում:

Ընտանեկան բռնություն և սեռական բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերը, որպես կանոն, առանձին են վարվում: Այնուհանդերձ, այսօրինակ ծրագրերի միջև կան կարևոր կապեր՝ ըստ կանանց նկատմամբ բռնության տարբեր ձևերի հետ աշխատելու գործելակերպերի: Վերջերս իրականացված հարցախույզի արդյունքների համաձայն՝ բռնություն կատարողների համար նախատեսված 134 ծրագրերից 43-ում կամ 32,1%-ում նախատեսվել են նաև միջոցառումներ սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար⁴: 2007թ.-ին անցկացված նախորդ հարցախույզի արդյունքներով՝ 170 ծրագրերից 48-ում կամ 28,2%-ում ևս նախատեսվել են միջոցառումներ սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար⁵:

---

⁴ Geldschläger H., Ginés O., Nax D. & Ponce A. (2014), “Outcome measurement in European perpetrator programs: a survey”, ԱԶԴԵՅՈՒԹՅՈՒՆ - Daphne III ծրագրի չիրատարակված աշխատանքային փաստաթուղթ՝ բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի գնահատումը Եվրոպայում

⁵ Daphne II ծրագրի «WWP – Եվրոպայում ընտանեկան բռնություն կատարողների հետ աշխատանք»: Հարցախույզի արդյունքներն առցանց մատչելի են՝ <http://archive.work-with-perpetrators.eu/en/overview.php>

Ընտանեկան բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրեր

1980-ականներից ի վեր բռնություն կատարողների հետ աշխատանքը, որի հիմքում կանանց անվտանգությունը և ընտանեկան բռնության կանխարգելումն են, աստիճանաբար ավելի մեծ ճանաչում է գտել՝ որպես ընտանեկան բռնության կանխարգելմանն աջակցության առանցքային տարր: Ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի՝ Միացյալ Նահանգների (ԱՄՆ) լայնորեն ընդօրինակված Դուլութի (Duluth) մոդելի⁶ առանցքային բաղադրիչներից մեկը բռնություն կատարողների «ուղղումն» է: Ուժի և վերահսկողության տեսության վրա հիմնված այս միջամտությունը մշակվել է բռնություն կատարող տղամարդկանց բռնությունից զերծ վարքագիծ որդեգրելը սովորեցնելու գործընթացը խթանելու նպատակով՝ յուրաքանչյուր բռնություն կատարողի հետ աշխատելով նրա բռնի վարքագծի մտադրությունը և պատճառները հետազոտելու ուղղությամբ:

Ընտանեկան բռնություն կատարողների համար նախատեսված գործող ծրագրերի մեծամասնությունը որդեգրում է բռնություն կատարողների ուղղման ճանաչողական վարքագծային կամ հոգեկրթական մոտեցում և, որպես կանոն, գտնվում է քրեական արդարադատության ոլորտում (պրոբացիոն կամ բանտային ծառայությունների միջոցով), և ապա՝ համայնքում: Մի շարք ծրագրեր ստանձնում են մոտեցում, որը զուգորդում է ճանաչողական վարքագծային և այլ հոգեթերապևտիկ միջամտություններն

---

⁶ 1980թ.-ին մշակված Դուլութի մոդելը (DAIP – Ընտանեկան բռնությանը միջամտության ծրագրեր) հանդես է գալիս հոգուտ ընտանեկան բռնության նկատմամբ համակարգված համայնքային մոտեցման կենտրոնում դնելով կանանց և երեխաների անվտանգությունը և պահանջելով, որ հաստատություններն աշխատեն միասին բռնության գոհերին պաշտպանելու նպատակով՝ միաժամանակ նրանց հանդեպ բռնություն կատարողներին մշտապես պատասխանատու դարձնելով իրենց կատարած բռնության համար միջամտության այնպիսի ձևերով, որոնք նրանց փոխվելու հնարավորություն են ընձևում: Տես <http://theduluthmodel.org/about>

իրագեկության բարձրացման և կրթական այլ գործունեության հետ՝ սովորաբար օգտագործելով ընտանեկան բռնության ընկալումը, որը հիմնված է դրա գենդերային բնույթի և դինամիկայի վերաբերյալ հետազոտության արդյունքներին: Այլ ծրագրերը կարող են առավելապես հիմնված լինել հոգեդինամիկական մոտեցումներին՝ շարունակելով սակայն կառուցել միջամտությունը Դուլուրի մոտեցման ուղղությունների համամանությամբ:

Ընտանեկան բռնություն կատարողների նկատմամբ միջամտության առանցքային տարր է վարքագիծը փոխելու նպատակով «ուղղման» գործընթացը, որը հիմնված է այն սկզբունքի վրա, որ տղամարդիկ պետք է պատասխանատվություն ստանան իրենց բռնի վարքագծի համար և որ նման վարքագծից հնարավոր լինի հետ սովորեցնել: Ծրագրերում հաճախ կիրառվում է խմբային և անհատական աշխատանքի զուգորդում՝ բռնություն կատարողներին օգնելու հասկանալ իրենց բռնի վարքագիծը և գիտակցել իրենց ակտիվ դերը բռնության կիրառման մեջ: Ծրագրերը, որոնք բռնություն կատարողների հետ միասին ուսումնասիրում են նրանց բռնի վարքագծի հետևանքներն իրենց զուգընկերոջ (և երեխաների) վրա դրա ունեցած ազդեցության տեսանկյունից, նպատակ ունեն խթանելու կարեկցանքը, պատասխանատվությունն ու փոխվելու շարժառիթները և հաղթահարելու գենդերային կարծրատիպերը և կանանց նկատմամբ թշնամական վերաբերմունքը: Այսօրինակ մոտեցումն աշխատում է գենդերային հիմքով բռնության տանող «ուղիների» խաթարման ուղղությամբ՝ անդրադառնալով «արականության սեփական կոնցեպցիային» և «հուզական և ճանաչողական դեֆիցիտին», որոնք հանգեցնում են կանանց նկատմամբ թշնամանքի և կարեկցանքի ու հարգանքի ընդհանուր բացակայության: Բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերը, ըստ էության, թմրամոլության բուժման ծրագրեր չեն, սակայն դրանցից որոշները կարող են ներառել բաղադրիչներ, որոնք անդրադառնում են «խթանիչների չարաշահմանը» (թմրանյութեր, ալկոհոլ), «ինտիմության դեֆիցիտին» կամ «ապանձնավորված սեռական սոցիալացմանը», որոնք կարող են հանգեցնել սեռական տիրացման և վերահսկողության ցանկության:

Գոյություն ունեն ընտանեկան բռնություն կատարողների համար գործող ծրագրերում ներգրավվելու երեք տարբեր ուղիներ՝

- կամավոր հիմունքներով ծրագրեր (սեփական նախաձեռնությամբ դիմելու պատճառ կարող է հանդիսանալ «կրիտիկական» պահը, օրինակ՝ երբ զուգընկերը հեռացել է կամ սպառնացել է լքել, կամ եթե

առկա են երեխայի հետ շփման խնդիրներ⁷, ճնշումն այնպիսի հաստատությունների կողմից կամ շփումն այնպիսի հաստատությունների հետ, ինչպիսիք են սոցիալական ծառայությունները, բժիշկները կամ առողջապահական այլ ծառայությունները, կամ էլ փոխվելու անկեղծ ցանկությունը),

- քրեական հետապնդումից հետո քրեական արդարադատության համակարգում իրականացվող ծրագրեր՝ բանտում կամ բանտից դուրս (մասնակցությունը կարող է լինել պարտադիր և/կամ կամավոր),
- համայնքում իրականացվող ծրագրեր, որոնք մտաչելի են քրեական արդարադատության համակարգի կողմից ուղղորդման միջոցով (երբ քրեական հետապնդում չի իրականացվում):

«Ես փաստացի հարվածել եմ կնոջս ... մենք ունենք մեր փաստարկները, սակայն այդ անելուց հետո հասկացա, որ երբեք չեմ ցանկանում դա կրկնել, արդյունքում նա գնաց իր քրոջ տուն, իսկ ես գնացի բժշկի և հարցրեցի, թե որտեղ կարող եմ դիմել օգնություն ստանալու»: (Ուեյդ)⁸

Ինչն է արդյունավետ աշխատում

Ընտանեկան բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի վերաբերյալ առկա եվրոպական հետազոտությունները համեմատելը դժվարին խնդիր է՝ կիրառվող գնահատման տարատեսակ համակարգերի, տարատեսակ ծրագրերից բխող արդյունքների տարբեր ցուցանիշների, և տարատեսակ ծրագրերում տարբեր ուղիներով ընդգրկված և մասնակցության տարբեր շարժառիթներ ունեցող բռնություն կատարողների տարբեր խմբերին անդրադառնալու պատճառով: Բռնություն կատարողների վարքագիծն անհատական մակարդակում չանդրադառնալը միանգամայն թանկ կնստի հասարակության վրա: Այնուամենայնիվ, ծրագրերը ստեղծելիս հարկավոր է մեծ զգուշություն ցուցաբերել՝ օգնելու փոխարեն վնասելու հնարավոր ռիսկից խուսափելու նպատակով: Սա նշանակում է, որ գործելու նպատակով ապացույցներ բացահայտելիս անհրաժեշտ է հանգամանալի ուշադրություն դարձնել առկա գնահատումների սահմանափակումներին և հետևանքներին՝ առաջարկելու, թե ինչը կարող է լավ կամ խոստումնալից գործելակերպ լինել:

⁷ Hester M. et al. (2006), *Domestic Violence Perpetrators: Identifying Need to Inform Early Intervention*, Northern Rock Foundation and Home Office, London

⁸ Նույն տեղում, էջ 12

Եվրոպայում և Հյուսիսային Ամերիկայում իրականացված հետազոտությունների հիման վրա առայսօր չի հաջողվել որոշել, թե ուղղման ո՞ր մոտեցումներն են ավելի արդյունավետ մյուսների համեմատ, քանի որ շատ ծրագրերում միաժամանակ կիրառվում են ուղղման տարբեր մեթոդներ՝ դժվարացնելով տարբեր ծրագրերի բաղադրիչների ազդեցությունների բացահայտման արժանահավատ գնահատումը⁹: Թեև դժվար է հստակ պարզաբանել, թե ինչն է «աշխատում» բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերում, հետազոտությունների ընթացքում ստացվել են մի շարք դրական արդյունքներ¹⁰: Առկա տվյալները վկայում են, որ բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերն առնվազն որոշակի հաջողություն կարող են ունենալ կանանց նկատմամբ բռնության դաժանությունը և/կամ դրա հաճախականությունը նվազեցնելու առումով¹¹, և որ բռնություն կատարողների շրջանում ուղղման ծրագրերն ավարտողների թվի մեծացումը կարող է, ընդհանուր առմամբ, նվազեցնել բռնությունը¹²: Ուստի այս ծրագրերը կարող են զգալի ներդրում ունենալ ընտանեկան բռնության դեմ պայքարում՝ հնարավորություն տալով խուսափել ձերբակալություններից և քրեական արդարադատության պատժամիջոցներից¹³:

Կամավոր և պարտադիր մասնակցություն

Բռնություն կատարողների համար նախատեսված բոլոր ծրագրերի համար

---

⁹ Akoensi T. et al. (2012), “Domestic violence perpetrator programs in Europe, Part II: A systematic review of the state of evidence”, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 57 (10): 1206-25, p.1217

¹⁰ Նոյն տեղում, էջ 1216

¹¹ Gondolf E. (2002), *Batterer intervention system: issues, outcomes and recommendations*, SAGE Publications, Thousand Oaks, CA; Dobash R.E., Dobash R.P (2000), “Evaluating criminal justice interventions for domestic violence”, *Crime and Delinquency*, April 2000, vol. 46 No. 2, pp. 252-70: Saunders D.G. (2008), “Group interventions for men who batter: a summary of program descriptions and research”, *Violence and Victims* 2008, vol. 23, No. 2, pp. 156-72

¹² Mayer R. (2004), *To BIP, or not to BIP?* Ներկայացված է Յոթը/Սփրինգվելի (Մեն)՝ Ընտանեկան բռնության դեպքերի համակարգման ծրագրի փորձագետների խորհրդին, 2004թ. հունիսի 8: Ներկայացված է նաև Քամբերլենդ շրջանի (Մեն)՝ Բռնությանը միջամտության հարցերով համագործակցության փորձագետների խորհրդին Munro T. (2011)-ում, Ընտանեկան բռնության վերաբերյալ զեկույց 5՝ Պայմանական նախազգուշացում և բռնություն կատարող տղամարդկանց համար նախատեսված ծրագրեր: Զեկույցն ավարտված է որպես ԱՄՆ-ՄԹ Ֆուլբրայթ հանձնաժողովի կողմից շնորհված 2010-11 Fulbright Police Research կրթաթոշակի մաս

¹³ Dobash R.E., Dobash R.P (2000), նշվ. աշխ. (ծանոթագրություն 11)

ընդհանուր մարտահրավեր է ինտենսիվ մասնակցության բարձր մակարդակը: Մահամանափակ թվով տվյալներ վկայում են, որ ծրագրի մասնակիցները փոխվելու ուժեղագույն մոտիվացիա ունեն, սակայն բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերում մասնակցության պատճառները կարող են մեծապես տարբերվել, և ուղղորդման աղբյուրը և մոտիվացիան կարող են ազդել ծրագրի արդյունքների վրա: Թեև կամավոր (սեփական նախաձեռնությամբ) մասնակցությունը, ըստ էության, փոխվելու ավելի մեծ մոտիվացիա է ենթադրում, հետազոտությունների համաձայն՝ դատարանի կողմից պարտադրված մասնակցությունը, երբ դա ապահովվում է մասնակցել չցանկացողների կամ դուրս մնացածների նկատմամբ «արագ և որոշակի» պատժամիջոցների կիրառմամբ, կարող է արդյունավետ լինել, քանի որ ծրագիրն ավարտողների՝ կրկին բռնություն կատարելու հավանականությունը փոքր է¹⁴: Այնուամենայնիվ, պարտադրված ծրագրերն աշխատում են միայն բռնություն կատարողների փոքրամասնության հետ, ում նկատմամբ մեղադրանք է հարուցվել կամ ովքեր դատապարտվել են, և չեն ներառում այն բռնություն կատարողներին, ովքեր դեռևս չեն հայտնվել քրեական արդարադատության համակարգի ուշադրության կենտրոնում (այսպիսով անդարադատնալով միայն սառցաբեկորի գագաթին):

Իրենց երեխաների հետ շփվելու նպատակով կամ իրենց զուգընկերոջը կորցնելու վտանգից դրդված (արտաքին շարժառիթ)՝ ծրագրերին մասնակցելու համար սեփական նախաձեռնությամբ դիմող բռնություն կատարողները կարող են փոխվելու անկեղծ ցանկությամբ մոտիվացված չլինել: Ավելին, այդպիսի պատճառները կարող են առավել հավանական դարձնել, որ այդ անձինք ավելի երկար ժամանակահատվածով ներգրավվեն ծրագրում: Տվյալները վկայում են, որ ուղղման ծրագրերին մասնակցելու մոտիվացիոն գործոնները կարող են փոփոխվել ժամանակի ընթացքում, և երբ բռնություն կատարողը ծրագրում ներգրավված է ավելի երկար ժամկետով, առավել հավանական է, որ նրա մոտ տեղի կունենա մոտիվացիայի փոփոխություն՝ ի հայտ բերելով իր վարքագիծը փոխելու կամ վերահսկելու առավել խորքային ցանկություն¹⁵: Հետևաբար, բռնություն կատարողների (հետապնդվող կամ չհետապնդվող, պարտադրված կամ ինքնակամ) հնարավորինս մեծ խումբ ներգրավելու նպատակով՝ փորձագետները հակված են համաձայնելու, որ առկա է բռնություն կատարողներին ուղղված՝ թե՛ կամավոր և թե՛ դատարանի

---

¹⁴ Munro T. (2011), նշվ. աշխ. (ծանոթագրություն 12)

¹⁵ Stanley N. et al. (2011), *Strength to Change: Report of the evaluation of a new initiative for perpetrators of domestic violence*

կողմից պարտադրված ծրագրերի անհրաժեշտություն¹⁶:

«Կինս ասաց. «Ես արդեն կուշտ եմ: Կամ դու այդ հարցը լուծում ես, կամ մեր ճանապարհները բաժանվում են»: Ես չէի ցանկանում կորցնել կնոջս և երեխաներիս ... ինձ ձերբակալեց ոստիկանությունը և արզելեց մտնել իմ իսկ գինետուն, և ես որոշեցի, որ պետք է փոխվեմ»: (Նոել)¹⁷

Արդյունավետ միջամտության հնարավորությունները բարելավելու համար ծրագիր մշակողները պետք է միջոցներ ձեռնարկեն ծրագրում մասնակցության պահպանումը/ծրագիրն ավարտելն առավելագույնի հասցնելու ուղղությամբ: Մասնակցության տարբեր շարժառիթները և դրանց ազդեցությունը ծրագիրն ավարտելու համար, ինչպես նաև վերաբերմունքը և վարքագիծը փոխելու առումով հաջողության հասնելը պետք է հասկացվեն և նկատի առնվեն ծրագրի պլանավորման և մշակման փուլում: Ծրագրի ավարտական ցուցանիշների բարելավման առաջարկվող եղանակները ներառում են սկրինինգային ընթացակարգերի ներդրում շփման նախնական փուլում՝ մոտիվացիոն գործոնները (սեփական նախաձեռնությամբ) գնահատելու նպատակով, հանդիպումների հաճախականության մեծացում՝ ապահովելու մոտիվացված տղամարդկանց շարունակական մասնակցությունը¹⁸, ինչպես նաև աջակցել տղամարդկանց՝ ստանձնելու իրենց բռնի վարքագծի ողջ պատասխանատվությունը¹⁹:

Բռնություն կատարողները և երեխաները

Բռնի միջավայրում ապրող երեխաները, ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն, մշտապես տուժում են ընտանեկան բռնությունից²⁰: Կանանց նկատմամբ բռնությանն անդրադարձող համայնքային/միջգերատեսչական համակարգված

---

¹⁶ Kelly L. (2008), *Combating violence against women: minimum standards for support services*, Council of Europe, Strasbourg, p. 19

¹⁷ Hester M. et al. (2006), նշվ. աշխ. (ծանոթագրություն 7)

¹⁸ Stanley N. et al. (2011), նշվ. աշխ. (ծանոթագրություն 15)

¹⁹ Cadsky O. et al. (1996), "Attrition from a male batterer treatment program: client-treatment congruence and lifestyle instability", *Violence and Victims*, Spring 1996, vol. 11, No. 1, pp. 51-64 in Lila M., Gracia E., Murguia S. (2013), "Psychological adjustment and victim-blaming among intimate partner violence offenders: The role of social support and stressful life events", *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 2013, vol. 5, No. 2, pp. 147-53, առցանց մատչելի է՝ <http://ejpalc.elsevier.es/en/psychological-adjustment-and-victim-blaming-among/ articulo/90208625/>

²⁰ Եվրոպայում ընտանեկան բռնություն կատարողների հետ աշխատանք – Daphne II ծրագիր, նշվ. աշխ. (ծանոթագրություն 1)

արձագանքի սահմաններում բռնություն կատարող տղամարդկանց հետ աշխատանքը պետք է իրականացվի՝ կապ պահպանելով երեխաների անվտանգության ապահովման ոլորտում աշխատող հաստատությունների հետ: Բռնություն կատարողների համար նախատեսված որոշ ծրագրեր ներառում են աշխատանք ծնողավարման ոլորտում, սակայն հետազոտական տվյալներն անբավարար են՝ պնդելու, թե արդյոք ծրագրերն իրականում փոխում են բռնի տղամարդկանց հայրական պատասխանատվությունը²¹: Այնուամենայնիվ, առկա հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ ընտանեկան բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերը կարող են բարելավել երեխաների և երիտասարդների կյանքը և որ բռնության համար պատասխանատվությունը պետք է տարածվի երեխաների վրա այդ բռնության ունեցած ազդեցության վրա: Ծրագրերը պետք է տղամարդկանց հնարավորություն տան խոսել իրենց երեխաների հետ այն քայլերի մասին, որ ձեռնարկում են բռնի վարքագծին վերջ դնելու համար²²: Respect UK կազմակերպությունն ապահով հայրությունը դարձրել է իր հավատարմագրած ծրագրերի առանցքը:

Հաջողության սահմանումը

Բռնություն կատարողների համար ծրագրեր մշակելիս պլանավորման ընթացքում պետք է նախատեսվեն մի շարք ելքային միջոցառումներ: «Հաջողությունը» սահմանելիս ծրագիր մշակողները չպետք է սահմանափակվեն միայն բռնություն կատարողի բռնի վարքագծին վերջ դնելով: Վերջին հետազոտություններն²³ առաջարկում են «հաջողության» բազմակողմանի և նուրբ ընկալում (այսինքն՝ առավել իրատեսական և հիմնավորված), որը ներառում է՝

- ծրագրերում ներգրավված տղամարդկանց և նրանց ներկա կամ նախկին զուգընկերների հարաբերությունների բարելավում, ինչն ամրապնդվում է հարգանքով և արդյունավետ հաղորդակցությամբ,
- ներկա կամ նախկին զուգընկերների համար «գործելու ընդլայնված

---

²¹ Harne L. (2011), quoted in Alderson S., Westmarland N. and Kelly L. (2013), “The need for accountability to, and support for, children of men on domestic violence perpetrator programs”, *Child Abuse Review* 2013, vol. 22, issue 3, pp. 182-93 (հրատարակված է առցանց 2012թ. նոյեմբերի 7-ին Wiley առցանց գրադարանում)

²² Alderson S., Westmarland N. and Kelly L. (2013), նույն տեղում, էջ 190-91

²³ Westmarland N., Kelly L. and Chalder-Mills J. (2010), *Domestic violence perpetrator programmes: what counts as success?* (Briefing Note 1), Respect, London, p. 15, առցանց մատչելի է՝ www.respect.uk.net/data/files/respect_research_briefing_note_1_what_counts_as_suc-cess.pdf

տարածք», ինչը նրանց ձայնը և կարողությունը վերականգնելու միջոցով հնարավորություն է տալիս ընտրություն կատարել՝ միաժամանակ բարելավելով նրանց բարեկեցությունը,

- անվտանգություն և բռնությունից զերծ կյանք կանանց և երեխաների համար,
- ապահով, դրական և համատեղ ծնողավարում,
- ծրագրերում ընդգրկված տղամարդկանց համար սեփական անձի և այլոց մասին իրազեկության խթանում, այդ թվում՝ հասկանալու իրենց զուգընկերոջ և երեխաների վրա ընտանեկան բռնության թողած ազդեցությունը,
- երեխաների համար ավելի ապահով և առողջ մանկություն, որտեղ նրանք անտեսված չեն և նրանց մասին հոգ են տանում:

Այսպիսով, ծրագիրն ավարտողների թիվն առավելագույնի հասցնելը ծրագրի «հաջողության» համար թեև կարևոր, սակայն միակ գործոնը չի կարող լինել: Ծրագրի ավարտական ցածր ցուցանիշներից բացի, ծրագրերի համար կարևոր մարտահրավեր է բռնություն կատարողների կողմից զոհերին մեղադրելու բարձր մակարդակը: Նոր հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ արդյունավետությունը բարձրացնելու համար միջամտության ծրագրերը պետք է որոշակի ուշադրություն դարձնեն ընտանեկան բռնություն կատարողների հոգեբանական համակերպմանը, ինչը կարող է նվազեցնել զոհերին մեղադրելու միտումը, օրինակ՝ ինքնագնահատականը և դեպրեսիվ վիճակը բարելավելու միջոցով: Ծրագրերը նաև պետք է օգնեն փոխելու կանանց նկատմամբ բռնության պահպանմանը նպաստող վերաբերմունքը, այլ ոչ թե միայն սևեռվեն բռնություն կատարողների զուտ վարքագիծը փոխելուն: Հետևաբար, առաջարկվում է, որպեսզի ծրագրերը մեծացնեն «հաջողության» հասնելու հնարավորությունները, դրանք պետք է նպատակ հետապնդեն հասնելու հետևյալին՝

- բռնություն կատարողների շրջանում իրենց կատարած բռնության դաժանության ընկալման խթանում՝ բռնություն կատարողների մեծ մասն իր բռնի վարքագիծը չի ընկալում որպես հանցագործություն, այլ, ըստ էության, ընդունում է իբրև «բնականոն»,
- բռնություն կատարողների շրջանում բռնության համար ստանձնվող պատասխանատվության մեծացում՝ բռնություն կատարողները մեղադրում են զոհին իրենց բռնի կամ դաժան վարքագիծը հրահրելու համար և խուսափում են պատասխանատվություն ստանձնելուց,
- կրկնահանցագործության ռիսկի կրճատում՝ պարզելով ընտանեկան բռնության կատարման հետ կապված անհատական հոգեւոցիալական

գործոնները, որոնք կարող են կիրառվել բռնության գոհերի համար կոնկրետ պաշտպանության միջոցներ ձեռնարկելու նպատակով:

Միջամտության մոտեցումները, որոնք նպատակ են հետապնդում խթանել փոխվելու մոտիվացիան և ուղղման ծրագրերի հանդեպ տրամադրվածությունը, գնալով ավելի մեծ ճանաչում են գտնում՝ որպես ընտանեկան բռնություն կատարողների համար նախատեսված միջամտության ծրագրերի արդյունավետությունը բարելավող կարևոր ուղիներ²⁴:

Գործելակերպի նվազագույն չափանիշները

Բռնություն կատարողների հետ աշխատանքի մեկ այլ կարևոր ասպեկտ է գործելակերպի և հավատարմագրման նվազագույն չափանիշների սահմանումը՝ նպատակ հետապնդելով երաշխավորել բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի իրագործման որակը և հետևողականությունը: Եվրոպայի խորհուրդը կազմել է աջակցության ծառայությունների տրամադրման համար փաստերի վրա հիմնված նվազագույն չափանիշներ, որոնք ներառում են բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի նվազագույն չափանիշները²⁵:

Միացյալ Թագավորությունում (ՄԹ) Respect կազմակերպության սահմանած՝ հավատարմագրման չափանիշները տրամադրում են ծրագրերի իրագործման տարբեր եղանակների համար ընդունված շրջանակ, ինչը հնարավորություն է տալիս հմուտ մասնագետներին և արդյունավետ ծրագրերին ճանաչում ստանալ իրենց աշխատանքի համար, սատարել անվտանգությանն ուղղված գործելակերպը և աջակցություն ցուցաբերել դրամական միջոցների հայթայթման և կայունության հարցերում: Այն ունի մարդու իրավունքների և գենդերային վերլուծության ամուր հիմք և հիմնված է խտրականության բացառման սկզբունքի վրա²⁶:

Գերմանիայում Ընտանեկան բռնություն կատարողների հետ աշխատանքի դաշնային ընկերակցությունը (Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit Häusliche Gewalt – BAG TäHG – e. V.) շարունակաբար մշակել է

²⁴ Lila M., Gracia E., Murguia S. (2013), նշվ. աշխ. (ծանոթագրություն 19)

²⁵ Եվրոպայի խորհուրդ (2008), *Կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքար՝ աջակցության ծառայությունների համար նվազագույն չափանիշներ*, Եվրոպայի խորհուրդ, Ստրասբուրգ

²⁶ ԳՀԵԲ (2013) <http://eige.europa.eu/content/the-respect-accreditation-standard-and-process>

որակի ապահովման ընդհանուր չափանիշներ՝ ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի հարցերով միջգերատեսչական համագործակցող դաշինքների հետ համատեղ՝ բռնություն կատարողների հետ արդյունավետ աշխատանքի իրականացման նպատակով: Այս չափանիշների սահմանումը հիմնված է փաստերի վրա, կիրառում է բազմագերատեսչական մոտեցում և մշակվել է կանանց աջակցության ծառայությունների և ապաստանների հետ համատեղ՝ բռնության գոհի տեսանկյունը հաշվի առնելու համար²⁷:

Ընտանեկան բռնություն կատարողների հետ աշխատանքի առանցքային սկզբունքները

Գործող չափանիշները, ուղենիշները և առկա փաստերը ցույց են տալիս, որ բռնություն կատարողների հետ իրականացվող միջամտության ծրագրերը պետք է՝

- առաջնահերթություն տան կին զուգընկերների և նրանց երեխաների անվտանգությանը՝ աշխատելով գոհերի աջակցության ծառայությունների հետ համագործակցությամբ: Ծրագրերը պետք է կին զուգընկերներին առաջարկեն թե՛ խմբային և թե՛ անհատական աջակցություն և տեղեկացնեն նրանց ծրագրի նպատակներին և բովանդակությանը, դրա սահմանափակումներին, թե ինչպես իրենց զուգընկերը կարող է օգտագործել ծրագրին իր մասնակցությունը նրանց խորամանկորեն կառավարելու կամ վերահսկելու համար, ինչպես նաև աջակցություն ստանալու և ինքնուրույն պլանավորելու հնարավորության մասին,
- բռնի հարաբերությունների պայմաններում ապրող երեխաների տեսանկյունը ներառեն որպես առաջնահերթություն թե՛ տղամարդկանց հետ ուղղակի աշխատանքներում և թե՛ այլ հաստատությունների հետ համատեղ իրականացվող առավել լայն միջամտության համատեքստում,
- աշխատեն մշակել կանանց նկատմամբ բռնության հստակ և համապարփակ սահմանում և անվերապահորեն պահպանեն այն սկզբունքը, որ կանանց և երեխաների նկատմամբ բռնությունն անընդունելի է, իսկ բռնություն կատարողները պատասխանատու են իրենց բռնի վարքագծի համար,

---

²⁷ ԳՀԵԻ (2013) <http://eige.europa.eu/content/standards-and-recommendations-for-working-with-male-perpetrators-in-the-context-of-interagen>

- օգնեն բռնություն կատարողներին փոխվել՝ ընդունելով, որ բռնության կիրառումն իրենց կատարած ընտրությունն է և վիճարկել ցանկացած ժխտում, արդարացում կամ այլոց մեղադրելը (միաժամանակ բռնություն կատարողին վերաբերվելով հարգանքով),
- կիրառեն էկոլոգիական մոդել, ինչպիսին Hagemann-White (2010)²⁸ մոդելն է՝ հասկանալու այն բարդությունը և տարբեր ուղիները, որոնք կարող են հանգեցնել բռնության, և թե ինչպես կարելի է խաթարել բռնության կատարման գործոնները հասարակական, ինստիտուցիոնալ, համայնքային և անհատական մակարդակներում,
- համապատասխանեցված լինեն տարբեր խմբերին կամ բռնություն կատարողների տարբեր «տեսակներին» (հիմնվելով նրանց տարբեր քրեածին և անհատական կարիքների վրա),
- կիրառվեն որպես ինտեգրված/բազմագերատեսչական մոտեցման մաս և իրականացվեն առնվազն երկու տարի՝ համապատասխանաբար պահանջելով բավարար ներդրումներ և երկարաժամկետ հանձնառություն ֆինանսական միջոցների տրամադրման առումով,
- միջոցներ ձեռնարկեն ծրագրի տևողությունն առավելագույնի հասցնելու և այն ավարտելու ուղղությամբ,
- ներառեն մասնակցության տարբեր ուղղորդման ուղիներ կամ եղանակներ,
- հաշվի առնեն տարբեր մոտիվացիոն աղբյուրները նախնական գնահատման ժամանակ և մշտադիտարկեն դրանք ծրագրի իրականացման ողջ ընթացքում՝ ժամանակի հետ մոտիվացիայի ցանկացած փոփոխություն հայտնաբերելու նպատակով,
- իրականացնեն ռիսկերի համակարգված գնահատում և կառավարում, այդ թվում՝ ռիսկերի գնահատումը ծրագրում ընդգրկելու փուլում և երբ բռնություն կատարողի վարքագիծը դրսևորում է ռիսկի մակարդակի փոփոխություն: Ռիսկերի գնահատումը պետք է ներառի տեղեկատվական տարբեր աղբյուրներ, օրինակ՝ առնվազն պետք է ներառի գոհի/զուգրնկերոջ տեսանկյունը և մատչելի ցանկացած

²⁸ Hagemann-White C. et al. (2010), “*Factors at play in the perpetration of violence against women, violence against children and sexual orientation violence – A multi-level interactive model*” (Եվրոպական հանձնաժողով, Նպատակահարմարության վերաբերյալ ուսումնասիրություն՝ գնահատելու կանանց նկատմամբ բռնության, երեխաների նկատմամբ բռնության և սեռական կողմնորոշման նկատմամբ բռնության վերաբերյալ ներպետական օրենսդրության ստանդարտացման հեռանկարները, հնարավորությունները և կարիքները, JLS/2009/D4/018), Եվրոպական միության հրատարակչական գրասենյակ, Լյուքսեմբուրգ: Ավելի մանրամասն տեղեկությունների համար տես՝ Եվրոպայի խորհուրդ (2014), *Գանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելումը՝ Մտախոհի կոնվենցիայի 12-րդ հոդված*, Եվրոպայի խորհուրդ, Ստրասբուրգ

պաշտոնական տեղեկություններ (ուստիկանության կամ այլ գործակալության տրամադրած): Ռիսկերի ծավալուն գնահատումը կարող է օգնել մոտիվացիոն աղբյուրների բացահայտմանը և վերահսկմանը և ժամանակի ընթացքում ցանկացած փոփոխության հայտնաբերմանը և կարող է օգտակար լինել այլ հաստատությունների, ինչպես օրինակ՝ առողջապահական, սոցիալական կամ երեխաներին տրամադրվող ծառայությունների անձնակազմի համար՝ հարաբերությունների դինամիկան, այդ թվում՝ կոնկրետ մշակութային համատեքստը հասկանալու և պատշաճ արձագանքելու առումով,

- ապահովեն ծրագրավարների որակավորման և վերապատրաստման բարձր մակարդակ (այդ թվում՝ բնությունից գերծ հարաբերությունների և գենդերային հավասարության հանձնառության հետ մեկտեղ նաև բռնի հարաբերությունների դինամիկայի լիարժեք ընկալում) և առաջարկեն ընտանեկան բռնության մասնագիտացված վերապատրաստում՝ աջակցելու այլ հաստատությունների աշխատանքին,
- վերահսկեն, փաստաթղթավորեն և գնահատեն գործընթացները և արդյունքները: Գնահատման դասերից բխում է, որ՝
  - ծրագրերը պետք է աշխատեն «հաջողության» ընդգրկուն սահմանմամբ, որը ներառում է առավել «նրբանկատ» արդյունքներ կլին զուգընկերների (և նրանց երեխաների) համար, և արդյունքները գնահատեն այնպիսի գործոնների/փոփոխականների հիման վրա, որոնք կարող են փոփոխվել, ինչպես օրինակ՝ ընկալվող դաժանությունը կամ ստանձնվող պատասխանատվությունը, այլ ոչ թե բռնություն կատարողի վարքագծում ընդհանուր փոփոխությունը,
  - ծրագրերը պետք է մշտապես հետևեն բռնություն կատարողների ուղղման ծրագիրն ավարտելու մոտիվացիան և կարողանան բացահայտել բռնություն կատարողների տարբեր խմբերի կողմից դրսևորվող տարբեր շարժառիթները և ուղղման հետագծերը: Հաջողությունը չպետք է գնահատվի միայն ծրագրի ավարտական ցուցանիշների կամ բռնության մասին սեփական նախաձեռնությամբ հաղորդում տալու մակարդակի հիման վրա: Այնուհանդերձ, բռնություն կատարողների կողմից ներկայացված այդպիսի հաղորդումներում պարունակվող տեղեկությունները կարող են օգտակար լինել այլ հաստատությունների համար՝ օրինակ՝ նպաստելով

երեխաների պաշտպանության վերաբերյալ որոշումների կայացմանը դատական ընթացակարգով կամ աջակցելով կանանց քաղաքացիական հայց ներկայացնելու մասին որոշումներ կայացնելիս,

- արդյունքները/հաջողությունը պետք է գնահատվեն տվյալների բազմակի աղբյուրների հիման վրա (տրիանգուլյացիա)՝ հնարավորության դեպքում ներառելով կին զուգընկերների հաղորդումները, ինչպես նաև պաշտոնական տեղեկությունները²⁹ և բռնության մասին սեփական նախաձեռնությամբ կատարած հաղորդումների մակարդակը՝ գնահատելու, թե արդյոք բարելավվել է զուգընկերների կամ նրանց երեխաների անվտանգությունը, անվտանգության զգացումը կամ կյանքի որակը,
- ծրագրի շրջանակներում իրականացվող տարբեր միջոցառումները գուցե անհրաժեշտ լինի գնահատել առանձին,
- գնահատման ընթացքում պետք է հնարավորության դեպքում օգտագործվեն համեմատական խմբեր, իսկ ծրագրի ավարտից հետո որպես գնահատման նվազագույն ժամանակահատված պետք է սահմանվի 6-ամսյա ժամկետը³⁰:

Ընտանեկան բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի պլանի նմուշ

1980-ականների կեսերին ստեղծված Դուլութի ծրագիրը (Միացյալ Նահանգներ)³¹ ընտանեկան բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերից ամենաերկար կիրառվողն է: Ծրագրի նպատակն է օգնել տղամարդկանց վերջ դնելու իրենց բռնի վարքագծին: Ծրագիրը ներառում է ութ թեմա, որոնցից յուրաքանչյուրն ուսումնասիրվում է ավելի քան երեք շաբաթվա ընթացքում: Թեմաներից յուրաքանչյուրը ներկայացնում է բռնությունից զերծ և հարգանքի վրա հիմնված հարաբերությունների մեկ ասպեկտ, որոնք պատկերված են «հավասարության անիվի վրա»: Թեմաների միջոցով

---

²⁹ Ներառյալ՝ քրեական արդարադատության համակարգից ստացված տեղեկությունները ձեռքակալության, ֆիզիկական կամ այլ բռնության միջադեպերի, ահաբեկման և այլնի վերաբերյալ:

³⁰ Feder L., Wilson D.B., Austin S. (2008), “Court-mandated interventions for individuals convicted of domestic violence”, *Campbell Systematic Reviews*, The Campbell Library 2008, vol. 4, issue 12

³¹ Pence E. and Paymar M. (1993), *Education groups for men who batter. The Duluth model*, Springer Publishing Company, New York

տղամարդկանց առաջարկվում է կանանց հետ էգալիտար և փոխկապակցված հարաբերությունների մոդել: Մինևույն ժամանակ ծրագիրն իրականացվում է այն հիմնական մարտավարությունների և վարքագծերի միջոցով, որ բռնություն կատարողները կիրառել են իրենց հարաբերությունները հիմնելու և վերահսկելու նպատակով: Ծրագրի այս տարրերը պատկերված են «ուժի և վերահսկողության անիվի» վրա: Թեմաները և օգտագործվող մեթոդներն անդրադառնում են բռնության բոլոր ասպեկտներին, որ բռնություն կատարողները կիրառում են իրենց գոհերին վերահսկելու և նրանց նկատմամբ գերիշխելու նպատակով, ներառյալ ֆիզիկական և սեռական բռնությունը: Դուլտյոի ծրագիրը խրախուսել է նմանօրինակ միջամտություններ նախաձեռնել Եվրոպայի խորհրդի մի շարք անդամ պետություններում:

Մեկ այլ օրինակ է ներկայացնում Շվեդիան: Ընտանեկան բռնության ինտեգրված ծրագիրը (IDAP), որը հիմնվել է որպես Շվեդիայի բանտային և պրոբացիոն ծառայությունների մի մաս, իրենց ներկա կամ նախկին կին գուզընկերոջ նկատմամբ սպառնալիքների, ֆիզիկական բռնության կամ վերահսկողության համար դատապարտված չափահաս տղամարդկանց համար նախատեսված ուղղման ծրագիր է³²: Որպես ընտանեկան բռնության միակ պետականորեն հավատարմագրված ուղղման ծրագիր՝ այն հնարավորություն է տալիս տղամարդկանց անդրադառնալ իրենց ուժային և վերահսկողական վարքագծին՝ էգալիտար հարաբերություններում ապրելու երկարաժամկետ նպատակին հասնելու համար: 27-շաբաթյա տևողությամբ շաբաթական խմբային հանդիպումներից հետո նախատեսվում են նոր բռնությունների կանխարգելմանն ուղղված անհատական հանդիպումներ յուրաքանչյուր բռնություն կատարողի հետ: Ծրագիրը ներառում է Կանանց անվտանգության միջոցառումների բաղադրիչ՝ ներկա կամ նախկին կին գուզընկերոջ անվտանգության կարիքներին անդրադառնալու նպատակով: Այն գնահատվել է 2011թ.-ին:

---

³² <http://eige.europa.eu/internal/csr/view/20170?destination=internal%2Fcsr%2Fsearch%2F25>

Սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ուղղման ծրագրեր

Բանտում իրենց պատիժը կրող՝ սեռական բռնություն կատարած տղամարդկանց համար նախատեսված են բանտային ծրագրեր, որոնք հիմնվել են միառժամանակ առաջ: Դրանք, որպես կանոն, իրականացվում են իրավա-բժշկական համակարգի օրենսդրական/պետական մարմինների կողմից և երբեմն կիրառվում են ազատ արձակվելուց հետո նոր հանցագործություն կատարելու ռիսկի գնահատման համար: Բոլորովին վերջերս որոշ ծրագրեր են մշակվել նաև ընտանեկան բռնություն կատարած անձանց ուղղման համար, ովքեր սեռական բռնություն են գործադրում³³: Սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ծրագրերը, որպես կանոն, հիմնված են ճանաչողական վարքագծային, հոգեոցիալական և/կամ դեղորայքային միջամտությունների վրա: Ծրագրերի մեծ մասը մշակված է փոխելու բռնություն կատարողի մտքերը, զգացումները և վերաբերմունքն անձնական/ինտիմ հարաբերությունների նկատմամբ՝ նրա վարքագիծը փոխելու վերջնական նպատակով:

Ինչն է արդյունավետ աշխատում

Արդյունավետության գնահատումը դեռևս խնդրահարույց է, և ընդհանուր կարծիք կա, որ ավելի շատ աշխատանք է անհրաժեշտ կատարել վերահսկվող

³³ Բռնությունից կանանց պաշտպանելու մասին թիվ Rec(2002)5 հանձնարարականի իրականացման մոնիթորինգի 4-րդ փուլի արդյունքների վերլուծական հետազոտություն, Եվրոպայի խորհուրդ

գնահատումների ոլորտում՝ ցույց տալու ուղղման տարատեսակ մեթոդների ազդեցությունները նոր հանցագործություններ կատարելու հետ կապված³⁴: Առաջարկվում է նաև խմբային իրականացվող միջամտությունների (ինչպես օրինակ՝ ՄԹ-ի բանտերում հիմնված՝ Սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց ուղղման ծրագիրը (SOTP)) կլինիկական և տնտեսական օգուտներն ինտեգրել ուղղման այնպիսի ձևերի հետ, որոնք հաշվի են առնում սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց ռիսկի գործոնների և ուղղման կարիքների միջև կարևոր անհատական տարբերությունները³⁵:

Հետազոտությունները վկայում են, որ՝

- բանտում կամ համայնքային միջավայրում ուղղման ծրագրերում ներգրավված սեռական հանցագործների շրջանում սեռական բռնության հիմքով կրկին դատապարտման ցուցանիշներն ավելի ցածր են, քան՝ ուղղման չենթարկվածների դեպքում,
- պարտադիր ուղղման միջոցների ազդեցության մակարդակը նույնն է եղել, ինչ որ կամավոր ուղղման միջոցների դեպքում,
- խմբային և անհատական աշխատանքների զուգորդում առաջարկող ծրագրերն ավելի արդյունավետ են,
- ճանաչողական վարքագծային թերապիան առավել արդյունավետ միջոցն է, հատկապես, երբ զուգորդվում է դեղորայքային բուժման հետ, օրինակ՝ սեռական ցանկությունը նվազեցնող հորմոնային դեղամիջոցների կիրառման³⁶,

---

³⁴ Perkins D. et al. (1998), *Review of sex offender treatment programs*, prepared for the High Security Psychiatric Services Commissioning Board (HSPSCB); Schmucker M. and Losel F. (2008), “Does sexual offender treatment work? A systematic review of outcome evaluations”, *Psicothema* 2008, vol. 20, No. 1, pp. 10-19; Dennis J.A. et al. (2012), “Psychological interventions for adults who have sexually offended or are at risk of offending”, *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2012, issue 12, John Wiley & Sons Ltd.

³⁵ ՄԹ Արդարադատություն նախարարություն (2010), *Ի՞նչն է արդյունավետ աշխատում սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց դեպքում*: Հանցագործությունների կտավարման ազգային ծառայություն, ՄԹ: Առցանց մատչելի է www.justice.gov.uk/downloads/information-access-rights/foi-disclosure-log/prison-probation/foi-75519-annex-a.pdf

³⁶ Խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի էվրոպական կոմիտեն (ԽԿԿ) մտահոգություններ է հայտնել սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց պարտադիր դեղորայքային բուժման վերաբերյալ՝ կապված այդ անձանց համար անկայի փորձագիտական կարծիք ստանալու և այդ միջոցի պարբերական վերանայման հնարավորության բացակայության հետ: ԽԿԿ-ն առաջարկում է, որպեսզի բժշկական ցանկացած միջամտության դեպքում ձեռք բերվի խնդրո առարկա անձի ազատ և իրազեկված համաձայնություն նախքան հակաանդրոգենային բուժում սկսելը: Տե՛ս՝ 2009թ.-ին Լեհաստան կատարած պարբերական այցի վերաբերյալ

- այլ մոտեցումները (հոգեթերապիա, խորհրդատվություն և ոչ վարքագծային բուժում), սովորաբար, չեն նվազեցնում վերստին դատապարտման ցուցանիշները³⁷:

Նվազագույն չափանիշներ

Ինչպես ընտանեկան բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի դեպքում, գոյություն ունեն սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց ուղղման ծրագրերի ընդունված չափանիշներ: Սեռական հանցագործություններ կատարողների ուղղման հարցերով միջազգային ընկերակցությունը (IATSO) մշակել է մասնագիտական իրավասության նվազագույն չափանիշներ և շարժագծեր սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց ուղղման համար³⁸:

Սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ուղղման ծրագրերի հիմնական սկզբունքները

Հիմնվելով մատչելի փաստացի տվյալներին՝ ծրագիր մշակողներին խորհուրդ է տրվում իրականացնել սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված այնպիսի ուղղման ծրագրեր, որոնք՝

- ուղղված են բռնություն կատարելու՝ աստիճանաբար ձևավորված նախահակումներին, ինչպիսիք են դիսֆունկցիոնալ կապվածությունները և նախկինում սեռական/ֆիզիկական/հուզական բռնությունից տառապելը (անցյալ), սեռական բնույթի հանցավոր վարքագծի պահպանման հետ կապված գործոններին (ներկա) և կրկնահանցագործությունների կանխարգելման հմտությունների զարգացմանը (ապագա),
- ուղղված են հանցագործություն կատարողի ներաշխարհի զարգացմանը, հանցագործություն չկատարելու մոտիվացիային, ինչպես նաև հանցագործություններից խուսափելու և ոչ հանցավոր կենսակերպ վարելու համար անհրաժեշտ հմտություններին,

---

գեկույցը, ԽԿԿ ընդհանուր գեկույց 2010-11թթ., 45-րդ պարբերություն

³⁷ ՄԹ Արդարադատություն նախարարություն (2010), նշվ. աշխ. (ծանոթագրություն 35)

³⁸ Սեռական հանցագործություններ կատարողների ուղղման հարցերով միջազգային ընկերակցության (IATSO)՝ սեռական հանցագործություններ կատարած չափահաս անձանց համար նախատեսված ուղղման ծրագրերի չափանիշներ, առցանց մատչելի է www.iatso.org/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=4&Itemid=24

- կիրառում են ուղղման մեթոդներ, որոնք կապակցված են ուղղման ենթարկվող անձանց քրեածին ու անհատական կարիքների և մտավոր ու հուզական ունակությունների հետ,
- կիրառում են միջավայրի, խմբային և անհատական թերապիայի զուգորդումներ՝ ըստ ուղղման և գնահատման տարբեր ասպեկտներին դրանց համապատասխանության³⁹:

Սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց հետ աշխատանքի ծրագրի նմուշ

2002թ.-ից ի վեր Շվեդիայի բանտային և պրոբացիոն ծառայության կողմից կիրառվող Relationoch Samlevnad (ROS – սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ուղղման ծրագիր)⁴⁰ ծրագիրը ներառում է մի քանի բաղադրիչներ, ինչպիսիք են դերախաղերով, տնային առաջադրանքով և ուղղման անհատական մեթոդով խմբային հանդիպումները: Հիմնված լինելով ի սկզբանե Կանադայում մշակված մի ծրագրի վրա՝ այն կազմված է ուղղման հինգ բաղադրիչից, որոնք հիմնված են հայտնի ռիսկային գործոնների վրա (ճանաչողական աղավաղումներ և ուղղման ռազմավարություններ, ինտիմություն, հարաբերություններ և սոցիալական հմտություններ, կարեկցանք և զոհի մասին տեղեկացվածություն, զգացմունքների կառավարում, սեռական շեղված երևակայություններ և սեռական գրգռվածություն): Նախատեսված են մեծ թվով խմբային հանդիպումներ (51-56 հանդիպում մինչև 153-168 ժամ ընդհանուր տևողությամբ) մինչև ութ հոգանոց խմբերով, որոնք լրացվում են 18 անհատական հանդիպումներով: Առանձին մասնակիցների վարքագծի փոփոխության վրա ծրագրի ազդեցությունը գնահատելու նպատակով թեստեր են անցկացվում ծրագրի իրականացումից առաջ և հետո: Շվեդիայի Բանտային և պրոբացիոն ծառայության գիտական հանձնախումբը լիովին հավատարմագրել է ծրագիրը 2006թ.-ին, և նույն տարի մեկնարկել է ծավալուն գնահատում: Կանադայում սկզբնական ծրագրի ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ այս ծրագրին հետևող՝ սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ծրագրերը նվազեցնում են կրկնահանցագործությունների տոկոսը:

³⁹ Perkins D. et al. (1998), նշվ. աշխ., էջ 2 (ծանոթագրություն 34)

⁴⁰ <http://eige.europa.eu/internal/csr/view/20170?destination=internal%2Fcsr%2Fsearch%2F25>

Ընտանեկան բռնություն կատարած անձանց և սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ուղղման ծրագրերի լավ գործելակերպի օրինակներ

Ներառման նպատակով ընտրվել են ծրագրերի հետևյալ չորս օրինակները, քանի որ դրանք գնահատվել են և արձանագրել են որոշ դրական արդյունքներ կամ չափավոր հաջողություն:

Իսպանիա

■ Համատեքստ (Contexto) ծրագրիը (www.uv.es/contexto/)

Միջամտություն. Ընտանեկան բռնության հանցագործությունների համար դատապարտված տղամարդկանց համար նախատեսված այս համայնքահեն միջամտության նպատակն է նվազեցնել կանանց նկատմամբ միջանձնային բռնության ռիսկի գործոնները և մեծացնել պաշտպանական գործոնները՝ հաշվի առնելով վերլուծության չորս մակարդակ՝ անհատական, միջանձնային, իրավիճակային և մակրոսոցիալական⁴¹: Այն հիմնված է Առողջապահության

---

⁴¹ Lila M. et al. (2013), “Predicting success indicators of an intervention program for convicted

համաշխարհային կազմակերպության առաջարկած և լայնորեն կիրառվող շրջանակի վրա, որը կառուցված է ի սկզբանե Lori Heise⁴²-ի կողմից մշակված էկոլոգիական մոդելի վրա և նպատակ ունի խաթարել անհատական մակարդակում գենդերային հիմքով բռնության կատարման ուղիները: Միջամտության հաջողությունը կանխատեսելու նպատակով օգտագործվել են երեք ցուցանիշներ՝ բռնություն կատարողի մոտ բռնության դաժանության ընկալման մեծացում (կապված կանանց նկատմամբ բռնության ընդունելիությանը նրանց վերաբերմունքի հետ), իրենց բռնի վարքագծի համար պատասխանատվության ստանձնման մեծացում և կրկին բռնություն կատարելու ռիսկի նվազում:

Արդյունքներ. Գնահատումը⁴³ ցույց է տվել, որ ծրագրից առաջ և հետո էական բարելավում կա փոփոխության առումով: Տղամարդկանց սեփական նախաձեռնությամբ ներկայացրած հաղորդումներում նշվել է՝ դրական փոփոխություն վերաբերմունքում, խանդի, զայրույթի, թշնամության և իմպուլսիվության զգացումների նվազում, ավելի պակաս հուզական բռնություն և միջանձնային հակասությունների լուծման կարողության բարելավում, զուգընկերոջ հետ հարաբերությունների բարելավում, պատասխանատվության ընդունում և կարեկցանքի մեծացում և կրկին բռնություն կատարելու դեպքերի նվազում: Բռնություն կատարողի կողմից բռնության դաժանության ընկալման մակարդակի առավելագույն աճ է գրանցվել ավելի երիտասարդ մասնակիցների, ավելի կարճաժամկետ պատիժներ կրողների, ավելի քիչ ալկոհոլ օգտագործողների, կյանքից ավելի մեծ բավարարվածություն ունեցողների, իրենց համայնքում առավել ակտիվ մասնակցություն ունեցողների և ավելի բարձր ինքնագնահատական ունեցողների շրջանում: Իրենց բռնի վարքագծի համար ամենամեծ պատասխանատվությունը ստանձնող մասնակիցները եղել են տարիքով ավելի մեծ, ընկալվող ինտիմ աջակցության ավելի բարձր մակարդակ ունեցող, ավելի դյուրագրգիռ, սեքսիզմի առավել բարձր մակարդակ ցուցաբերող, զայրույթի

---

intimate-partner violence offenders: The Contexto program”, *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 2013, 5(1): 73-95 www.usc.es/sepjf

⁴² Heise L. (1998), “Violence against women: an integrated, ecological framework”, *Violence Against Women* 1998 vol. 4 No. 3, p. 262. Լրացուցիչ տեղեկությունների համար տես՝ Եվրոպայի խորհուրդ (2014), *Կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելումը՝ Ստամբուլի կոնվենցիայի 12-րդ հոդված*, Եվրոպայի խորհուրդ, Ստրասբուրգ

⁴³ Lila M. et al. (2013) նշվ. աշխ. (ծանոթագրություն 41)

վերահսկման առավել ցածր մակարդակ ունեցող, ավելի դեպրեսիվ, ավելի իմպուլսիվ և ավելի բարձր ինքնագնահատական ունեցող մասնակիցները: Կրկին բռնություն կատարելու ռիսկի առավելագույն կրճատում է դիտվել ավելի քիչ ակոհոլ օգտագործող, ավելի կարճաժամկետ պատիժներ կրող, նվազ իմպուլսիվ և կյանքից ավելի մեծ բավարարվածություն ունեցող մասնակիցների շրջանում:

Ղասեք. Հետազոտությունը հաշվի է առնում հոգեւոցիալական փոփոխականները, որոնք ավանդականորեն կապված են կանանց նկատմամբ միջանձնային բռնության հետ (որոնք սակայն հաճախ դիտարկվում են առանձին), միաժամանակ նկատի առնելով նաև տարիքը և պատժի տևողությունը (որոնք նույնպես միջամտության հաջողության հետ կապված գործոններ են): Այն կարևոր ներդրում է ապահովում այս ոլորտի հետազոտությունների համար՝ ուսումնասիրելով այս կանխորոշիչ գործոնների ազդեցությունը բազմաչափ համատեքստում:

Սահմանափակումներ. Գնահատման մեջ չեն ներառվել մասնակիցների կին զուգընկերների հաղորդումներն արդյունքների վերաբերյալ, քանի որ Իսպանիայի օրենքը թույլ չի տալիս խորհրդակցել կին զուգընկերների հետ: Սա խնդրահարույց է և փոխհատուցվում է գնահատման միջոցների առավել ծավալուն միջոցներով, այդ թվում՝ հոգեբանական մի շարք մեթոդների և այլ հաստատությունների կողմից տրամադրված տվյալների օգտագործման: Հետազոտությունը նաև հիմնված է բռնություն կատարողների մասնակցությանը պարտադիր և համայնքահեն միջամտությանը, ուստի արդյունքները չեն կարող ընդհանրացվել ազատազրկված բռնություն կատարողների համար: Հետազոտությունը չի գնահատում հոգեբանական հարմարվողականության և զոհերին մեղադրելու վրա ունեցած այլ գործոնների ազդեցությունը, ինչպիսիք են՝ ակոհոլի օգտագործումը, ճանաչողական աղավաղումները և գայրույթը:

Ինչպե՞ս է գործում այս մոտեցումը բռնության կանխարգելման առումով. Միջամտությունը և դրան առնչվող հետազոտական աշխատանքը միտված են խոչընդոտելու ազդեցություններն անհատական մակարդակում, ինչպիսիք են՝ զոհերին մեղադրող մոտեցումները, սթրեսը և սոցիալական աջակցությունը, որոնք կարող են հանգեցնել կանանց նկատմամբ բռնության նախատրամադրվածության: Զոհերին մեղադրելու միտումը նվազեցնելը կամ վերացնելը կարող է բարելավել վերաբերմունքի և

վարքագծի փոխվելուն ուղղված միջամտությունների արդյունավետությունը:

■ Միջամտություն բանտում

Միջամտություն. սա ուղղման ընդգրկուն ծրագիր էր, որը հիմնված էր գենդերային հիմքով կատարած բռնության համար դատապարտված տղամարդ բանտարկյալների ճանաչողական վարքագծային մոդելի վրա: Գենդերային բռնությանն առնչվող ճանաչողական և վարքագծային դեֆիցիտների փոփոխություն ենթադրող ուղղման ծրագիրը տրամադրվում էր շուրջ ութ ամիս խմբային աշխատանքի՝ 20 շաբաթ, շաբաթական 2 ժամ տևողությամբ հանդիպումների ձևով: Միջամտությունը ներառում էր մոտիվացիոն ասպեկտներ, ինչպես օրինակ՝ պատասխանատվության ընդունումը և թերապիա անցնելու մոտիվացիան, բռնի տղամարդկանց հետ կապված հոգեախտաբանական ախտանշանները՝ սևեռվելով կարեկցանքի, հմտությունների մարզման և գենդերային բռնությանն առնչվող ճանաչողական աղավաղումների փոփոխության վրա և կրկին բռնություն կատարելու կանխարգելումը՝ բացահայտելով բարձր ռիսկային իրավիճակները և ուսուցանելով բռնությանն այլընտրանք հանդիսացող համապատասխան ռազմավարություններ⁴⁴: Խմբային աշխատանքն իրականացվում էր տղամարդ և կին խմբավարների կողմից:

Արդյունքներ. Գնահատումը⁴⁵ ցույց է տվել կանանց մասին և բռնությունը որպես հարցեր լուծելու ռազմավարություն կիրառման մասին իռացիոնալ համոզմունքների էական բարելավում: Արդյունքների համաձայն՝ դիտարկվել է հոգեախտաբանական ախտանշանների զգալի նվազում՝ ճանաչողական աղավաղումների, թշնամական վերաբերմունքի և չվերահսկվող զայրույթի դրական փոփոխություններով: Ընդ որում, այդ փոփոխությունները դրական էլք ունեն մղումների առավել մեծ վերահսկողության և կանանց ընկալման ու բռնության կիրառման առումով, ինչն ավելի մոտ է հարմարեցված սոցիալական իրականությանը:

---

⁴⁴ Ուղղման ծրագրի հասուկ բաղադրիչների մասին ավելի մանրամասն նկարագրված է՝ Echeburúa, E. and Fernández-Montalvo, J. (1998). "Hombres maltratadores. Aspectos teóricos". In E. Echeburúa & P. Corral (eds.), *Manual de violencia familiar*. Madrid: Siglo XXI, 73-90

⁴⁵ Echeburúa E., Fernández-Montalvo J. and Amor P.J. (2006), "Psychological treatment of men convicted of gender violence: a pilot study in Spanish prisons", *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Sage Publications, February 2006, vol. 50(1), p. 67

Դասեր. Ծրագրից դուրս մնացածների տոկոսը ցածր է եղել (ծրագրին մասնակցած բնություն կատարողների 92%-ն ավարտել է ծրագիրը), թեև քրեակատարողական առումով մասնակցությունն ուղղակի օգուտ չէր տալիս: Ծրագիրն ավարտողների և ծրագրից դուրս մնացածների համեմատությունը բացահայտել է, որ փոխվելու ակնկալիքները շատ կարևոր դեր են խաղացել ուղղման ծրագրին մասնակցելու մոտիվացիայի առումով: Գնահատումից նաև պարզվել է, որ այդ միջամտությունը հատկապես նպատակահարմար էր բնություն կատարողի ազատազրկման վերջին փուլում՝ նրա ազատ արձակումից առաջ: Ուղղման ծրագիրն արդյունքներ չի տվել այն մասնակիցների շրջանում, ովքեր ծրագրի սկզբում դրսևորել են խիստ թշնամական վերաբերմունք և ունեցել են ծանր հոգեբանական նշաններ:

Մահմանափակումներ. Հետազոտության սահմանափակումներից են ընտրանքի փոքր չափը, հսկիչ խմբի բացակայությունը և բանտից դուրս բռնի վարքագծի վրա հետագա ազդեցությունը գնահատելու հնարավորության բացակայությունը: Գնահատողները նաև վստահ չէին, թե արդյոք ծրագրի օգուտները պայմանավորված էին բանտային միապաղաղ կյանքում փոփոխությամբ: Ծրագրի արձանագրված արդյունքները նախնական էին, և եզրակացությունները դեռևս համոզիչ չեն:

Ինչպե՞ս է գործում այս մոտեցումը բնության կանխարգելման առումով. Միջամտությունը նպատակ ունի խաթարելու բնության հանգեցնող ուղիները հավասարակիցների խմբում և անհատական մակարդակում՝ փոխելով կանանց նկատմամբ բնություն կատարողների բացասական վերաբերմունքը, նրանց կողմից գոհերին մեղադրելու և բնությունը՝ որպես հակասությունների հանգուցալուծման միջոց կիրառելու մոտեցումները: Դրական արդյունքները ցույց են տվել, որ մասնակիցները հակված էին դրսևորելու հուզական կայունության առավել բարձր մակարդակ, ինչը խրախուսող է, քանի որ զայրույթի և ագրեսիայի նման զգացումների զսպումը կարող է հանգեցնել հուզական խանգարումների, և կարևոր գործոն է անհատի կողմից բռնի վարքագիծ դրսևորելու հակվածություն առումով:

Միացյալ Թագավորություն

- Ընտանեկան բնությանն ուղղված միջամտության ծրագիր (DVIP)

Միջամտություն. Այս համայնքահեն ինտեգրված միջամտության մոտեցման նպատակն է մեծացնել կանանց և երեխաների անվտանգությունը, իրավագորել կանանց կատարել ապահով ընտրություն, օգնել բռնություն կատարողներին վերջ դնել իրենց բռնի և վերահսկող վարքագծին, տրամադրել երեխաների պաշտպանության հարցերով ծառայություններից օգտվելու ուղղորդման ավելի շատ հնարավորություններ և նվազեցնել կրկին գոհի կարգավիճակում հայտնվելու ռիսկը: Ծառայությունն աշխատում է տարեկան 1,500 տղամարդկանց, կանանց և երեխաների հետ և ընդունում ուղղորդման դիմումներ Լոնդոնի շուրջ 30 շրջաններից և հարակից համայնքներից: Ծառայությունը կազմված է երեք հիմնական տարրից

- ռիսկերի փորձագիտական գնահատում, որը հիմնված է տղամարդու կողմից ընտանեկան կամ այլ բռնության պատմության, այդ թվում՝ ալկոհոլի և թմրանյութերի օգտագործման, բռնության հանդեպ դրսևորվող վերաբերմունքի և ժխտման մակարդակների ծավալուն վերլուծության վրա,
- համակարգված միջամտություն բռնություն կատարողների խմբերում՝ կիրառելով ճանաչողական վարքագծային մեթոդներ՝ բռնություն կատարողների վերաբերմունքում և վարքագծում փոփոխություն խթանելու և դրան աջակցելու նպատակով, ինչպես նաև զարգացնելով հարաբերությունների և ծնողավարման հմտություններ,
- կանանց աջակցության ծառայություն, որը կապված է այն ծրագրին, որը պրոակտիվ կապ է հաստատում ծրագրին ուղղորդված յուրաքանչյուր տղամարդու ներկա կամ ամենավերջին նախկին կին զուգընկերոջ հետ՝ անվտանգության պլանավորմանը նպաստելու, հուզական աջակցության և իր զուգընկերոջ առաջընթացի և փոխվելու հետ կապված՝ կնոջ իրատեսական ակնկալիքների խթանման նպատակով: Առաջարկվում է անհատական կամ խմբային աջակցություն:

Հանրային իրազեկման աշխատանքների միջոցով DVIP-ի ուրույն Ալ-Աման (Al-Aman) ծրագիրը նաև օգնում է արաբախոս տղամարդկանց և կանանց օգտվել DVIP-ի ծառայություններից և համապատասխանեցնում է ծառայություններն արաբախոս համայնքներում ընտանեկան բռնությանն արձագանքելու

պահանջներին⁴⁶:

Արդյունքներ. Գնահատումը⁴⁷ ցույց է տվել զգալի դրական արդյունքներ բռնություն կատարողների կին զուգրնկերների առնչությամբ (կին զուգրնկերներին հարցրել են կրկին զոհի կարգավիճակում հայտնվելու մասին ծրագրի ավարտից 3, 6 և 18 ամիս հետո): Այդ կանանց 70%-ը հաղորդել է, որ DVIP-ում իրենց զուգրնկերոջ ներգրավումից հետո բռնության չի ենթարկվել, իսկ մնացածները հաղորդել են պակաս դաժան կամ ավելի հազվադեպ բռնության դեպքերի մասին: 65%-ը հաղորդել է, որ ապահով կամ շատ ավելի ապահով է զգում, իսկ 93%-ը հաղորդել է իրենց կյանքի որակի բարելավման մասին: Արդյունքները նաև բացահայտել են կրկին զոհի կարգավիճակում հայտնվելու դեպքերի նվազում, երեխաների պաշտպանության հարցերով ծառայությունների կողմից հանձնառություն և ավելի սերտ աշխատանքային հարաբերություններ գործընկեր հաստատությունների հետ, ինչպիսիք են օրինակ՝ սոցիալական ծառայությունները:

Ղախեր. Չոհի և/կամ բռնություն կատարողի հետ շարունակական աշխատանքը հանգեցրել է կրկին զոհի կարգավիճակում հայտնվելու դեպքերի նվազման 87.5% - 89.3%-ով: Այլ հաստատությունների հետ համագործակցությունը նպաստել է ընտանեկան բռնության առավել լավ ընկալման և օգնել է այդ հաստատություններին բացահայտել հարաբերությունների դինամիկան ու ավելի պատշաճ արձագանքել, ծրագրի ղեկավարների և անձնակազմի համագործակցությունն արդյունավետ է եղել երեխաների պաշտպանության հացրերով ծառայություններից օգտվելու ուղղորդումների առումով:

Սահմանափակումներ. Գնահատման մեջ չեն ներառվել միջամտություններին չմասնակցած բռնություն կատարողները, և համեմատական խումբ չի կիրառվել:

Ինչպե՞ս է գործում այս մոտեցումը բռնության կանխարգելման առումով. Բազմաշերտ միջամտությունը նպաստել է բռնության հանգեցնող ուղիների խաթարմանը տարբեր մակարդակներում:

Ինստիտուցիոնալ մակարդակում, համագործակցելով այլ հաստատությունների հետ, ծրագիրն իրականացնում է ռիսկերի գնահատում և խորհրդատվություն տրամադրում

---

⁴⁶ Լրացուցիչ տեղեկություններ համար տես՝ www.dvip.org/assets/files/downloads/al-aman%20evaluation.pdf

⁴⁷ Rajagopalan V., Price P. and Donaghy P. (2008), *An evaluation of the East London, Domestic Violence Intervention Project*

հաստատություններին այդ ռիսկերի կառավարման վերաբերյալ: Մաօգնում է աջակցել և տեղեկացնել խոցելի կանանց հետ աշխատող (և վտանգված երեխաների պաշտպանությունը երաշխավորող) մասնագետներին: Իրազեկության բարձրացումը և ընտանեկան բռնության վերաբերյալ այլ մասնագետների ընկալման բարելավումը կարևոր նշանակություն ունեն համայնքային առավել լայն արձագանքի համար, ինչպես կարևոր նշանակություն ունեն տեղական մարմինների/ծառայությունների քաղաքականության և գործելակերպի վերաբերյալ գիտելիքների և դրանց ընկալման բարելավումը:

Հավասարակիցների խմբի մակարդակում բռնություն կատարողների հետ խմբային աշխատանքն ուղղված է տղամարդկանց վերաբերմունքին և վարքագծին հավասարակիցների միջավայրում՝ վիճարկելու կարծրատիպերը, ցրելու առասպելները և հաղթահարելու կանանց նկատմամբ բացասական վերաբերմունքի և բռնության հանդեպ հավասարակիցների ընդունող և սատարող մտացույժ:

Անհատական մակարդակում ծրագիրն աշխատում է բռնություն կատարողների՝ բռնության հանդեպ հակվածությունը նվազեցնելու ուղղությամբ՝ ուղղակիորեն անդրադառնալով այն անհատական գործոններին, որոնք նպաստում են նրանց վերաբերմունքին և բռնի վարքագծին, օրինակ՝ մանկության ընթացքում տանը բռնության ենթարկված լինելը, ճանաչողական աղավաղումները և/կամ խթանիչների չարաշահումը:

Միացյալ Թագավորություն

Մեռական հանցագործություններ կատարած անձանց ուղղման ծրագիր (Core SOTP)

Միջամտություն. Մեռական հանցագործություններ կատարած անձանց ուղղման ծրագիրը մեկնարկել է 1991 թվականին, որը միջին և բարձր ռիսկայնության սեռական հանցագործներին ՄԹ-ի բանտերում կամավոր հիմունքներով առաջարկվող հիմնական ծրագիրն է: Այն կիրառում է ճանաչողական վարքագծային խմբային աշխատանք՝ մեծացնելու հանցագործություն կատարողի մտիվացիան՝ խուսափելու կրկին հանցագործություն կատարելուց և զարգացնելու դրան հասնելու համար անհրաժեշտ ինքնակառավարման հմտություններ: Ծրագիրն օգնում է հանցագործություններ

կատարողներին հասկանալ, թե ինչպես և ինչու են նրանք կատարել սեռական հանցագործություններ, և բարձրացնում է զոհին պատճառված վնասի վերաբերյալ իրազեկության մակարդակը: «Ճանաչողական» ասպեկտը ներառում է ապօրինի սեռական գործողությունների մասին մտորելու տեղիք տվող աղավաղված մտածելակերպի ճանաչումը և զոհերի վրա սեռական բնույթի բռնի վարքագծի ազդեցության ընկալումը: «Վարքագծային» բաղադրիչը ներառում է բռնի սեռական գործողությունների մասին անպարկեշտ երևակայության արդյունքում առաջացող սեռական գրգռվածության նվազեցում⁴⁸:

Արդյունքներ. Գնահատման արդյունքում պարզվել է, որ ավելի քան երկու տարվա ժամանակահատվածում ուղղման ծրագրում ներգրավված հանցագործների շրջանում արձանագրվել է սեռական հանցագործությունների և/կամ բռնի գործողությունների համար կրկին դատապարտման վիճակագրորեն հավաստի ավելի ցածր ցուցանիշներ՝ ուղղման չենթարկվածների համեմատ, ընդ որում առավելագույն ազդեցությունը գրանցվել է միջին ռիսկայնության սեռական հանցագործների շրջանում: Մասնակիցները հաղորդել են իրենց կատարած հանցագործությունների և զոհերի վրա դրանց ունեցած ազդեցության ընկալման բարելավման մասին, և որ իրենք յուրացրել են հարցեր լուծելու այլընտրանքային ռազմավարություններ ապագայի համար: Core SOTP ծրագիրը բավարար արդյունավետ չի եղել բարձր ռիսկայնության սեռական հանցագործների դեպքում:

Դասեր. Ավելի երկարատև խմբային հանդիպումներին մասնակցող հանցագործները ցուցաբերել են կրկնահանցագործության կանխարգելման առավել լավ հմտություններ: Ծրագիրը սկսելուց առաջ մերժման խնդրի լուծումը կարող է բարելավել ծրագրի արդյունավետությունը: Հանցագործների համար օգտակար կլինեն համայնքի մասնակցությամբ հետագա սատարող ծրագրերը՝ բանտից ազատ արձակվելուց հետո համայնքում վերաինտեգրվելու նպատակով:

Բնչպե՞ս է գործում այս մոտեցումը բռնության կանխարգելման առումով. Անհատական մակարդակում ուղղման գործընթացն աշխատում է բռնության կատարման գործոնները խաթարելու

---

⁴⁸ Beech A. et al. (1998), *An evaluation of the prison sex offender treatment program*. A report for the Home Office by the STEP team, Home Office, London, UK (November 1998)

ուղղությամբ՝ նվազեցնելով սեռական բռնության արդարացումները և հաղթահարելով աղավաղված մտածելակերպը: Այն նպատակ ունի խթանել գոհերի նկատմամբ կարեկցանքի զգացում և ուսուցանել հարցեր լուծելու այլընտրանքային ռազմավարություններ:

Համայնքային մակարդակում ուղղման ծրագրի նպատակն է բարելավել բռնություն կատարողների սոցիալական հմտությունները և նվազեցնել դյուրագրգռությունը, ինչը օգնում է համայնք վերադառնալուց հետո բարելավել հարաբերություններն իրենց հավասարակիցների խմբերում, ընտանիքներում կամ աշխատավայրում:

Եզրակացություն

Ընտանեկան բռնություն կատարողների և սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ուղղման ծրագրերը կարող են դրական դեր խաղալ կանանց նկատմամբ գենդերային բռնությանն իրավական, սոցիալական, բժշկական և համայնքային բարելավված արձագանքների ընդհանուր համալրման առումով⁴⁹: Դրանք «համընդհանուր սպեղանի» չեն, սակայն կարող են հանգեցնել վարքագծի փոփոխության, որն անհրաժեշտ է ընտանեկան բռնության և սեռական հանցագործությունների նվազման համար: Արդյունավետ լինելու համար դրանք պետք է համակարգված միջգերատեսչական միջամտության մաս կազմեն, որն աշխատում է խզել բռնության տանող ուղիները տարբեր մակարդակներում՝ հասարակական, ինստիտուցիոնալ, համայնքային և անհատական: Անհրաժեշտ են բռնություն կատարողների համար նախատեսված թե՛ կամավոր և թե՛ դատարանի կողմից պարտադրված ծրագրեր, որոնց նկատմամբ պետք է կիրառվեն նվազագույն չափանիշները⁵⁰: Կան մի շարք լավ մշակված ծրագրեր, որոնք կարող են նպաստել Ստամբուլի կոնվենցիայի 16-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունների կատարմանը:

---

⁴⁹ Dobash R.P et al. (1999), “A research evaluation of British programs for violent men”, *Journal of Social Policy*, April 1999, vol. 28, issue 02, pp. 205-33

⁵⁰ Kelly L. (2008), նշվ. աշխ., էջ 19. (ծանոթագրություն 16)

Բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի ստուգացանկ

Ստամբուլի կոնվենցիայի 16-րդ հոդվածը կողմ պետությունների համար նախատեսում է իրավական պարտավորություն՝ հիմնելու ընտանեկան բռնություն և սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց ուղղման նոր ծրագրեր կամ աջակցելու առկա ծրագրերին:

Ստորև ներկայացված ստուգացանկը կարող է օգտակար լինել նման միջամտություններ մշակելիս՝ անկախ նրանից, թե դրանք իրագործվում են կանոնադրական մարմինների, թե՛ կամավոր հատվածի կողմից:

■ Ստուգել՝ արդյոք ընտանեկան բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագիրը

- մշակվել է որպես կանխարգելման համապարփակ և համայնքային ռազմավարության մաս,
- կիրառում է տեսական հիմունքներ, օրինակ՝ բնապահպանական մոդելը, որը ճանաչում է այն բարդությունը և տարբեր ուղիները, որոնք կարող են հանգեցնել բռնության, և թե ինչպես կարելի է խաթարել բռնության կատարման գործոնները հասարակական, ինստիտուցիոնալ, համայնքային և անհատական մակարդակներում,
- աշխատում է կանանց նկատմամբ բռնության հստակ և համապարփակ սահմանմամբ և անվերապահորեն պահպանում է այն բացահայտ սկզբունքը, որ կանանց (և երեխաների) նկատմամբ բռնությունն անընդունելի է և որ բռնություն կատարողները պատասխանատու են իրենց բռնի վարքագծի համար,
- օգնում է բռնություն կատարողներին փոխվել՝ ընդունելով, որ իրենց կողմից բռնության կիրառումն իրենց ընտրությունն է և վիճարկել ցանկացած ժխտում, արդարացում կամ այլոց մեղադրելը՝ միաժամանակ բռնություն կատարողին վերաբերվելով հարգանքով,
- աշխատում է ներկայում մատչելի լավագույն գործելակերպի ուղենիշների վրա հիմնված *նվազագույն չափանիշներով*,

- բռնություն կատարողների կին զուգընկերներին ուշադրության կենտրոնում է գետեղում միջամտության պլանավորման և իրականացման բոլոր փուլերում,
- հաշվի է առնում զոհերի անվտանգությունը և նրանց մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանքը որպես գերակայություն,
- ինտեգրվում է կամ ուղղակիորեն կապվում է կանանց աջակցության ծառայություններին՝ երաշխավորելու կին զուգընկերների (և նրանց երեխաների) անվտանգությունը և տրամադրելու կարևոր տեղեկություններ բռնություն կատարողի վերաբերմունքում և բռնի վարքագծում պոտենցիալ փոփոխությունների վերաբերյալ,
- ներառում է բռնի հարաբերությունների պայմաններում ապրող երեխաների տեսանկյունը որպես առաջնահերթություն թե՛ բռնություն կատարողների հետ ուղղակի աշխատանքներում և թե՛ այլ հաստատությունների հետ համատեղ իրականացվող առավել լայն միջամտության համատեքստում,
- հետևում է հատուկ ընթացակարգերի՝ ռիսկերի համակարգված գնահատման և կառավարման նպատակով բռնություն կատարողին ծրագրում ընդգրկելու փուլում և երբ բռնություն կատարողի վարքագիծը դրսևորում է ռիսկի մակարդակի փոփոխություն,
- մշակվել է բազմագերատեսչական համատեքստում՝ դատական, իրավապահ, առողջապահական և սոցիալական հատվածների ներգրավմամբ, լավագույն գործելակերպի փոխանակման, համատեղ վերապատրաստման և իրազեկության բարձրացման, ինչպես նաև բազմագերատեսչական ուղղորդման համակարգի ստեղծման նպատակով,
- իրականացվում է նվազագույնը երկու տարի ժամկետով,
- ունի երաշխավորված երկարաժամկետ հանձնառություն մարդկային և ֆինանսական ռեսուրսների առումով,
- մշակել է հատուկ ուսումնական ծրագիր, որը ներառում է փոխհարաբերություններում բռնություն կատարողի կողմից ուժի և վերահսկողության կիրառման հետ կապված թեմաներ՝ բռնի վարվելակերպերը փոխելու նպատակով,
- անդրադառնում է բռնության բոլոր ձևերին, որ կարող են կիրառել բռնություն կատարողները, ներառյալ՝ ֆիզիկական և սեռական բռնություն,
- ապահովում է ծրագրավարների որակավորման և վերապատրաստման բարձր մակարդակ,
- հարմարեցված է մասնակիցների բնութագրական հատկանիշներին և

հաշվի է առնում խմբում մշակութային և սոցիալական բազմազանությունը,

- առաջարկում է գործունեության տեսակներ, որոնք թիրախավորում են բռնություն կատարողների տարբեր խմբերի՝ հաշվի առնելով ծրագրում նրանց ընդգրկման տարբեր ուղիները (կամավոր կամ պարտադրված) և նրանց մասնակցության տարբեր շարժառիթները,
- միջոցներ է ձեռնարկում մասնակցության պահպանումը և ծրագիրն ավարտելն առավելագույնի հասցնելու ուղղությամբ,
- վերահսկում, փաստաթղթավորում և գնահատում է գործընթացները և արդյունքները,
- աշխատում է «հաջողության» ընդգրկուն սահմանմամբ, որը բռնություն կատարողի բռնի վարքագծին վերջ դնելուց բացի, ներառում է դրական արդյունքներ կին զուգընկերների համար,
- առաջարկվում է թե՛ կամավոր և թե՛ պարտադիր հիմքով, խիստ ուշադրություն դարձնելով ծրագրում ինտենսիվ մասնակցության և ծրագրից դուրս մնալու կամ այն ավարտելու մտփվացիոն գործոնների ազդեցություններին:

–Ստուգել՝ արդյոք սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց համար նախատեսված ծրագիրը՝

- աշխատում է ներկայում մատչելի լավագույն գործելակերպի ուղենիշների վրա հիմնված նվազագույն չափանիշներով,
- հաշվի է առնում զոհերի անվտանգությունը և նրանց մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանքը որպես գերակայություն,
- զոհերի անվտանգությունը զետեղում է միջամտությունների պլանավորման և իրականացման բոլոր փուլերի առաջին պլանում,
- ուղղակիորեն կապված է զոհերի աջակցության ծրագրի հետ՝ երաշխավորելու, որ զոհերին տրամադրվում են այն տեղեկությունները, որ նրանք պահանջում են կամ ցանկանում են ստանալ բռնություն կատարողի վերաբերմունքում և վարքագծում փոփոխությունների մասին,
- հարմարեցված է մասնակիցների բնութագրական հատկանիշներին և առաջարկում է գործունեության տեսակներ, որոնք թիրախավորում են բռնություն կատարողների տարբեր խմբերի, ովքեր ծրագիր են ընդունվում տարբեր ուղիներով և ունեն ծրագրին մասնակցելու տարբեր շարժառիթներ,
- առաջարկվում է թե՛ կամավոր և թե՛ պարտադիր հիմքով, խիստ ուշադրություն դարձնելով ծրագրում ինտենսիվ մասնակցության և

ծրագրից դուրս մնալու կամ այն ավարտելու մոտիվացիոն գործոնների ազդեցություններին,

- ուղղված են բռնություն կատարելու՝ աստիճանաբար ձևավորված նախահակումներին, ինչպիսիք են դիսֆունկցիոնալ կապվածությունները և նախկինում սեռական/ֆիզիկական/հուզական բռնությունից տառապելը (անցյալ), սեռական բնույթի հանցավոր վարքագծի պահպանման հետ կապված գործոններին (ներկա) և կրկնահանցագործությունների կանխարգելման հմտությունների զարգացմանը (ապագա),
- ուղղված են հանցագործություն կատարողի ներաշխարհի զարգացմանը, հանցագործություն չկատարելու մոտիվացիային, ինչպես նաև հանցագործություններից խուսափելու և ոչ հանցավոր կենսակերպ վարելու համար անհրաժեշտ հմտություններին,
- կիրառում են ուղղման մեթոդներ, որոնք կապակցված են ուղղման ենթարկվող անձանց քրեածին ու անհատական կարիքների և մտավոր ու հուզական ունակությունների հետ,
- կիրառում են միջավայրի, խմբային և անհատական թերապիայի գուգորդումներ՝ ըստ ուղղման և գնահատման տարբեր ասպեկտներին դրանց համապատասխանության:

Հիմնական ռեսուրսները

Եվրոպայի խորհրդի ռեսուրսները

Եվրոպայի խորհուրդ (2008թ.), *Կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքար՝ աջակցության ծառայությունների համար նվազագույն չափանիշներ*, Եվրոպայի խորհուրդ, Ստրասբուրգ

Կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման ոլորտում տղամարդկանց դերի վերաբերյալ հետազոտություններ և հրատարակություններ⁵¹

Դրական ծնողավարման վերաբերյալ հրատարակություններ և այլ ռեսուրսներ⁵²

Daphne II ծրագիր՝ Բռնություն կատարողների հետ աշխատանք (WWP)⁵³

Ընտանեկան բռնություն կատարողների հետ աշխատանքի եվրոպական համակարգողը հիմնադրվել է 2009թ.-ին՝ որպես եվրոպական կազմակերպությունների և անհատների բաց ժողովրդավարական ցանց, որի հիմնական նպատակն է բարելավել կանանց և երեխաների անվտանգությունն ընտանեկան բռնությունից՝ խթանելով պատասխանատու և համակարգված աշխատանք բռնություն կատարողների հետ, որը համապատասխանում է միջազգայնորեն ընդունված որակի չափանիշներին: Ցանցի անդամների համար բռնության կանխարգելումը սերտորեն կապված է գենդերային հավասարության հետ: Բռնություն կատարողների հետ աշխատանք տանող WWP ծրագիրն առաջարկում է փաստերի վրա հիմնված ուղենիշներ՝ ընտանեկան բռնություն կատարած տղամարդկանց հետ աշխատելու ծրագրերի չափանիշների մշակման համար:

Daphne III ծրագիր՝ Ազդեցություն

---

⁵¹ www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/documentation_studies_publications_en.asp

⁵² www.coe.int/t/dg3/children/corporalpunishment/positive%20parenting/default_en.asp

⁵³ <http://archive.work-with-perpetrators.eu/en/index.php>

2013թ.-ի հունվարին «Բռնություն կատարողների հետ աշխատանք» Daphne III ծրագրի⁵⁴ սկսել է իր հաջորդող բազմագործընկերային ծրագրերը՝ իրականացնելու բռնություն կատարողների համար նախատեսված եվրոպական ծրագրերի գնահատում և որոշելու, թե արդյոք դրանք նպաստում են զոհերի անվտանգությանը:

Respect UK

Respect⁵⁵ կազմակերպությունը ստեղծվել է ընտանեկան բռնության հատվածում աշխատող բժիշկների ղեկավար խմբի կողմից՝ ի դեմս Բժիշկների ազգային ցանցի (NPN)՝ աջակցելու բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի իրականացնողներին և ՄԹ-ում այդ ծրագրերին առնչվող աջակցության ծառայություններին, ազդելու կառավարության վրա՝ բռնություն կատարողների խնդիրները պետական քաղաքական օրակարգում ներգրավելու նպատակով, խթանելու լավագույն գործելակերպը բռնություն կատարողների հետ աշխատանքում՝ երաշխավորելու, որ այն գերակայություն է տալիս ընտանեկան բռնության ենթարկվածների, գլխավորապես՝ կանանց և երեխաների անվտանգությունը:

Սեռական հանցագործություններ կատարողների ուղղման հարցերով միջազգային ընկերակցություն (IATSO)

IATSO⁵⁶ կազմակերպությունը պաշտոնապես հիմնադրվել է 1998թ. մարտի 24-ին Կարակասում (Վենեսուելա)՝ Սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց վերաբերյալ 5-րդ միջազգային համաժողովի ընթացքում: Այն միջազգային շահույթ չհետապնդող կազմակերպություն է, որը հանձն է առել խթանել ողջ աշխարհում սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց վերաբերյալ հետազոտությունները և նրանց ուղղման գործընթացը:

Sexual Offender Treatment

Sexual Offender Treatment-ը⁵⁷ միջազգային գրաքննվող ամսագիր է, որը բաց

---

⁵⁴ www.wave-network.org/content/project-impact-evaluation-european-perpetrator-programs

⁵⁵ www.respect.uk.net

⁵⁶ www.iatso.org

⁵⁷ www.sexual-offender-treatment.org/sot-2-2013.html

Է սեռական բռնությունը հետազոտող գիտնականների և բժիշկների համար:

Գրականություն

Akoensi T. et al. (2012), “Domestic violence perpetrator programs in Europe, Part II: A systematic review of the state of evidence”, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, vol. 57 (10), pp. 1206-25

Alderson S., Westmarland N. and Kelly L. (2013), “The need for accountability to, and support for, children of men on domestic violence perpetrator programs”, *Child Abuse Review* 2013, vol. 22, issue 3, pp. 182-93 (առցանց հրատարակված է 2012թ. նոյեմբերի 7-ին Wiley առցանց գրադարանում)

Beech et al. (1998), *An evaluation of the prison sex offender treatment program*. A report for the Home Office by the STEP team, Home Office, London, UK (նոյեմբեր 1998)

Cadsky O. et al. (1996), “Attrition from a male batterer treatment program: client-treatment congruence and lifestyle instability”, *Violence and Victims* Spring 1996, vol. 11, no. 1, pp. 51-64

Եվրոպայի խորհուրդ (2014), Բռնությունից կանանց պաշտպանելու մասին թիվ Rec(2002)5 հանձնարարականի իրականացման մոնիթորինգի 4-րդ փուլի արդյունքների վերլուծական հետազոտություն, Եվրոպայի խորհուրդ, Ստրասբուրգ

Եվրոպայի խորհուրդ (2008), *Կանանց նկատմամբ բռնության դեմ պայքար՝ աջակցության ծառայությունների համար նվազագույն չափանիշներ*, Եվրոպայի խորհուրդ, Ստրասբուրգ

Dennis J.A. et al. (2012), “Psychological interventions for adults who have sexually offended or are at risk of offending”, *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2012, issue 12, John Wiley & Sons Ltd.

Dobash R.P et al. (1999), “A research evaluation of British programs for violent men”, *Journal of Social Policy*, April 1999, vol. 28, issue 02, pp. 205-33

Dobash R.E., Dobash R.P (2000), “Evaluating criminal justice interventions for domestic violence”, *Crime and Delinquency*, April 2000, vol. 46, no. 2, pp. 252-70

Echeburúa E., Fernández-Montalvo J. and Amor P.J. (2006), “Psychological treatment of men convicted of gender violence: a pilot study in Spanish prisons”, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Sage Publications, February 2006, vol. 50(1), p. 67

Feder L., Wilson D.B., Austin S. (2008), “Court-mandated interventions for individuals convicted of domestic violence”, *Campbell Systematic Reviews*, The Campbell Library 2008, vol. 4, issue 12

Friendship C., Mann R. E. and Beech A. R. (2003), “Evaluation of a national prison-based treatment program for sexual offenders in England and Wales”, *Journal of Interpersonal Violence*, July 2003, vol. 18, no. 7, pp. 744-59

Geldschläger H., Ginés O., Nax D. & Ponce A. (2014), *Outcome measurement in European perpetrator programs: a survey*, ԱԶԴԵՅՈՒԹՅՈՒՆ - Daphne III ծրագրի չհրատարակված աշխատանքային փաստաթուղթ՝ բռնություն կատարողների համար նախատեսված ծրագրերի գնահատումը Եվրոպայում

Gondolf E. (2002), *Batterer intervention system: issues, outcomes and recommendations*, SAGE Publications, Thousand Oaks, CA

Hagemann-White C. et al. (2010), *Factors at play in the perpetration of violence against women, violence against children and sexual orientation violence – A multi-level interactive model* (Եվրոպական հանձնաժողով, Նպատակահարմարության վերաբերյալ ուսումնասիրություն՝ գնահատելու կանանց նկատմամբ բռնության, երեխաների նկատմամբ բռնության և սեռական կողմնորոշման նկատմամբ բռնության վերաբերյալ ներպետական օրենսդրության ստանդարտացման հեռանկարները, հնարավորությունները և կարիքները, JLS/2009/D4/018), Եվրոպական միության հրատարակչական գրասենյակ, Լյուքսեմբուրգ

Heise L. (1998), “Violence against women: an integrated, ecological framework”, *Violence against Women* 1998, vol. 4, No. 3, p. 262

Hester M. et al (2006), *Domestic violence perpetrators: Identifying need to inform early intervention*, Northern Rock Foundation and Home Office, London, UK

Kelly L. (2008), *Combating violence against women: minimum standards for support services*, Council of Europe, Strasbourg

Lila M. et al. (2013), "Predicting success indicators of an intervention program for convicted intimate-partner violence offenders: The Context to program", *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 5(1): 73-95

Lila M., Gracia E., Murguia S. (2013), "Psychological adjustment and victim-blaming among intimate partner violence offenders: The role of social support and stressful life events", *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* 2013, vol. 5, No. 2, pp. 147-53

Mayer R. (2004), *To BIP, or not to BIP? Ներկայացված է Munro T. (2011)-ում, Ընտանեկան բռնության վերաբերյալ զեկույց 5՝ Պայմանական նախագուշացում և բռնություն կատարող տղամարդկանց համար նախատեսված ծրագրեր*, զեկույցն ավարտված է որպես ԱՄՆ-ՄԹ Ֆուլբրայթ հանձնաժողովի կողմից շնորհված 2010-11 Fulbright Police Research կրթաթոշակի մաս

ՄԹ Արդարադատության նախարարություն (2010), *Ի՞նչն է արդյունավետ աշխատում սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց դեպքում: Հանցագործությունների կառավարման ազգային ծառայություն*, ՄԹ

Pence E. and Paymar M. (1993), *Education groups for men who batter. The Duluth model*, Springer Publishing Company, New York

Perkins D. et al. (1998), *Review of Sex Offender Treatment Programs*, prepared for the High Security Psychiatric Services Commissioning Board (HSPSCB)

Rajagopalan V., Price P. and Donaghy P. (2008), *Improving women and children's safety: An evaluation of the East London Domestic Violence Intervention Project*, DVIP, London

Saunders D.G. (2008), "Group interventions for men who batter: a summary of program descriptions and research", *Violence and Victims* 2008, vol. 23, no. 2, pp. 156-72

Schmucker M. and Losel F. (2008), "Does sexual offender treatment work? A systematic review of outcome evaluations", *Psicothema* 2008, vol. 20, no. 1, pp. 10-19

Stanley N. et al (2011), *Strength to change: Report of the evaluation of a new initiative for perpetrators of domestic violence*, University of Central Lancashire, Preston

Westmarland N., Kelly L. and Chalder-Mills J. (2010), *Domestic violence perpetrator programs: what counts as success?* (Briefing Note 1), Respect, London

Հողված 16–Կանխարգելիչ միջամտության և ուղղման ծրագրեր

1. Մասնակից պետությունները պետք է ձեռնարկեն օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ աջակցության այնպիսի ծրագրեր հիմնելու, կամ առկա այնպիսի ծրագրերին աջակցելու նպատակով, որոնք ուղղված կլինեն ընտանեկան բռնություն կատարողների կողմից միջանձնային հարաբերություններում բռնությունից զերծ վարքագիծ որդեգրելը սովորեցնելուն՝ հետագա բռնությունը կանխելու և բռնի վարվելակերպը փոխելու նպատակով:
2. Մասնակից պետությունները պետք է ձեռնարկեն օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ ուղղման այնպիսի ծրագրեր հիմնելու, կամ առկա այնպիսի ծրագրերին աջակցելու նպատակով, որոնք ուղղված կլինեն մասնավորապես սեռական հանցագործություններ կատարած անձանց կողմից նոր հանցագործությունների կատարումը կանխելուն:
3. Սույն հողվածի 1-ին և 2-րդ մասերում նշված միջոցները ձեռնակելիս, մասնակից պետությունները պետք է ապահովեն, որպեսզի զոհերի անվտանգությունը, նրանց աջակցություն տրամադրելը և նրանց մարդու իրավունքները լինեն հիմնական մտահոգության առարկա և որպեսզի, անհրաժեշտության դեպքում, այս ծրագրերը մշակվեն և իրականացվեն զոհերին մասնագիտացված աջակցություն տրամադրող ծառայությունների հետ սերտ համագործակցելով:

www.coe.int

Եվրոպայի խորհուրդը մայրցամաքի առաջատար իրավապաշտպան կազմակերպություններից մեկն է: Դրա կազմում ընդգրկված են 47 անդամ պետություններ, որոնցից 28-ը Եվրոպական միության անդամներ են: Եվրոպայի խորհրդի բոլոր անդամ պետությունները ստորագրել են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան, պայմանագիր, որը ստեղծված է մարդու իրավունքները, ժողովրդավարությունը և իրավունքի գերակայությունը պաշտպանելու նպատակով: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը վերահսկում է Կոնվենցիայի իրականացումն անդամ պետություններում:

